

APROXIMACIÓ A LA BIOGRAFIA I EL PENSAMENT EDUCATIU DE MARIA TERESA CODINA

Educant entre la utopia i la realitat

Maria NADAL i ESPINASA

Anna PALOMAR i BRIANSÓ

Treball Final de Grau. 4t Curs Mestre d'Educació Primària

Tutor: Joan Soler Mata

Facultat d'Educació, Traducció i Ciències Humanes – Universitat de Vic

Vic, 16 de maig de 2014

Agraïments:

Ens agradaria donar les gràcies a les nostres famílies per fer-nos somriure cada dia.

A tots els entrevistats, Dolors Condom, Pere Darder, Basilio González i Ignasi Fernàndez per aportar-nos el seu saber i les seves experiències.

A Maria Teresa Codina, per brindar-nos aquesta oportunitat i deixar-nos entrar a la seva vida.

I especialment a en Joan Soler Mata, per la bona tutorització, les hores invertides, la paciència i les ganes que ens ha impregnat a cada instant ja que sense ell res hagués estat possible.

Resum: Maria Teresa Codina i Mir és una mestra i pedagoga que ha tingut especial rellevància en la pedagogia del segle XX a Catalunya. Durant la seva trajectòria personal i professional ha estat compromesa en l'educació dels sectors socials més desfavorits i en la renovació pedagògica de Catalunya. Aquesta tasca tan important que ha dut a terme de manera silenciosa, no pot ser ignorada. Amb aquest treball pretenem analitzar-la i donar-la a conèixer.

És per aquest motiu que hem fet una aproximació biogràfica de la vida i idees pedagògiques de Maria Teresa Codina a partir de la veu de persones que l'han coneguda i que han estat significatives en la seva vida. A través de successives entrevistes i l'anàlisi de documents personals i inèdits de Codina, volem aprofundir en la seva trajectòria personal i professional i conèixer les seves idees educatives des d'una visió més propera, viva i humana.

Paraules clau: educació, diversitat, ètnia gitana, pensament educatiu, renovació pedagògica.

Abstract: Maria Teresa Codina Mir is a teacher and a pedagogue who has been an outstanding figure in the pedagogy of the XX century in Catalonia. Both in her personal life and her career she has been committed to the education of the less fortunate social sectors and to the educational renewal in Catalonia. We cannot ignore such a task despite being carried out in a silent way. In this essay we intend to analyse her task so that people know about it.

For this reason we have tried to get a closer look at the life of Maria Teresa Codina and her pedagogical ideas based on the people who have know her and have been important in her life aswell. After carrying out some interviews and analysing some personal and unpublished documents by Codina, we want to go more deeply into her personal life and career so that we know more about her educational ideas from a closer, lively and human point of view.

Keywords: education, diversity, gypsy ethnicity, educational thought, educational renewal.

Índex	Pàg.
1. Introducció	5
2. Metodologia	10
2.1 Les entrevistes	11
2.2 Els documents	14
3. Context	17
4. Biografia i trajectòria de Maria Teresa Codina, a través de diferents mirades	21
4.1 Les quatre mirades	21
4.2 La trajectòria professional i personal de Maria Teresa Codina	25
5. Idees principals de Maria Teresa Codina	35
5.1 Concepte d'educació	36
5.2 Relacions entre cultura dominant i minories ètniques	41
5.3 Tractament de la diversitat	46
5.4 L'educació i la cultura gitana	48
5.5 La Renovació Pedagògica	53
6. Conclusions	57
6.1 Sobre la trajectòria	57
6.2 Sobre el pensament educatiu	59
6.3 Sobre la metodologia de treball	60
7. Epíleg: Reflexions finals	62
8. Bibliografia	66
9. Annex (CD adjunt)	
9.1 Annex I: Entrevistes realitzades	
9.2 Annex II: Anàlisi de les entrevistes	
9.3 Annex III: Escrits inèdits de Maria Teresa Codina	
9.4 Annex IV: Taules d'anàlisi dels documents	
9.5 Annex V: Comunicació a les Jornades d'Història de l'Educació (Andorra, 2012)	

1. Introducció

“Moltes persones que vàrem participar en la renovació pedagògica teníem un doble objectiu: la pedagogia pròpiament dita i la reconstrucció de Catalunya”¹

Parlar de Maria Teresa Codina és parlar de saviesa, d'experiència i d'amor cap a l'educació. Amb aquest treball no volem demostrar la importància de la seva figura, perquè dins del món educatiu això ja és un fet. Ens volem endinsar a ella, d'una forma diferent, personal i intransferible, a través de la veu dels altres, d'aquells que l'han coneguda i viscuda a flor de pell i d'allò que ella ha creat i pensat. També volem reproduir la seva trajectòria vital i intel·lectual d'una forma, en certa manera, subjectiva.

D'altra banda, volem destacar la importància que sovint els humans atorguem a aquells que ja no hi són, fent justícia i realçant el que ha significat la seva figura. Aquesta vegada però, volem donar rellevància a una persona que encara està activa, per tal de poder-la conèixer més a fons, aprofitant les seves experiències i impressions. Hem conegut, hem parlat, hem intercanviat impressions amb Maria Teresa Codina i amb ella hem descobert un món inesgotable de saber. És per aquest motiu que en veure tot el que ens podia aportar som aquí, ara, presentant aquest treball.

Maria Teresa Codina neix el 6 de març de 1927 a Barcelona, en el si d'una família cristiana, tradicional i de classe mitjana. Va ser la primera d'onze germans, fet que va fer d'ella un pilar fonamental en l'educació dels seus germans i el funcionament familiar. El seu pare era cardiòleg i la seva mare es va dedicar en cos i ànima als seus fills. Va cursar els estudis primaris i secundaris a escoles religioses femenines.

Els seus estudis es van veure estroncats a causa de la Guerra Civil i la postguerra. A casa seva va respirar sempre bilingüisme i això va crear un gran interès per les llengües, fet que la va portar a estudiar francès, anglès, alemany i rus. Un altre de les seves devocions va ser el llatí i el grec. L'any 1946 va iniciar els seus estudis de filosofia

---

¹ CODINA MIR, M. Teresa. *Educar en temps difícils: escola Talitha 1956-1974*. Vic: Eumo, 2007, p.107

i lletres, en l'especialitat de filologia clàssica, a la Universitat de Barcelona. Durant aquells anys a la facultat va conèixer a Dolors Condom, amb qui avui en dia encara manté contacte.

L'any 1951, abans d'acabar filologia, va obtenir el títol de <<Maestro de Primera Enseñanza>>. Aquest pas a la seva carrera no va ser per voluntat pròpia sinó per la insistència del seu pare. Maria Teresa Codina Mir, després d'haver cuidat tant els seus germans tenia molt clar que "mai exerciria de mestra".

Ja llicenciada, va tenir l'oportunitat de fer una traducció al grec per a la Fundació Bernat Metge. Aquesta era una de les seves màximes aspiracions. Després de veure però que aquesta feina era freda i despersonalitzada, pensa en altres camins, altres opcions.

Durant el curs 1952-53, fa substitucions a diverses escoles i classes de repàs. Aquest primer contacte dins del món educatiu li fa prendre consciència de la gran responsabilitat que comporta educar. D'altra banda, Maria Teresa Codina detecta necessitats diferents en els infants i visualitza una nova forma d'educar, més democràtica, més oberta... té ganes de transformar l'educació al seu gust. Amb ganes d'aprendre i d'impregnar-se de saber, marxa a París durant el curs 1953-54. Allà coneix els moviments de la renovació pedagògica (des de Maria Montessori fins a l'Escola Nova).

Després d'aquest contacte a París, durant el curs 1954-55, s'endinsa en l'estudi de la Pedagogia a la Universitat de Barcelona. Deixa els estudis, ja que no responien al que ella buscava. Tot i això, aquells anys són especialment significatius gràcies a l'amistat que crea amb Marta Mata, una gran amiga amb qui va compartir la gran passió, el món educatiu. Cal recordar que Marta Mata va ser una figura clau en la renovació pedagògica amb el restabliment de la democràcia a Espanya i entre d'altres activitats, va ser cofundadora de l'Associació de Mestres Rosa Sensat.

L'estiu del 1955 va anar al Col·legi Internat La Molina que dirigia Jordi Galí i en veure que la pràctica educativa li proporcionava l'aprenentatge que desitjava va decidir

quedar-s'hi durant el curs 1955-56. La seva idea d'escola a través d'aquesta i d'altres experiències s'anava perfilant.

L'any 1956 va fundar l'Escola Talitha, a Barcelona, un projecte de pedagogia activa. L'escola era privada però amb vocació de pública, estava oberta a les possibilitats econòmiques dels pares. Des dels seus inicis va rebre l'assessorament d'Alexandre Galí i amb Pere Darder, director del Costa i Llobera van compartir inquietuds i maneres de pensar.

Maria Teresa Codina gràcies a l'escola Talitha va poder portar a la pràctica totes aquelles idees pedagògiques amb les que creia: treball en equip, conreu de la llengua materna, coeducació, relació amb l'entorn, formació integral, relació amb pares i alumnes estreta i constant i un sistema d'economia escolar innovador.

L'any 1974 l'Escola Talitha acaba. Maria Teresa Codina comença a fer de mestra en un barri obrer, a la Zona Franca a l'Escola Parroquial Nostra Senyora de Port. Allà coneix a Basilio González, mestre de Port i president de l'associació de veïns.

Maria Teresa juga un paper important en la creació de l'Institut Nacional de Batxillerat Can Tunis el 1975. Finalment ho deixa l'any 1977, però aquests anys li serveix per posar-se en contacte amb el món gitano de Can Tunis, i aquell mateix any va ser anomenada Directora de Promoció Educativa de Can Tunis. L'any 1978 va crear l'escola municipal <<Avillar Chavorrós>> a Can Tunis, on treballa al costat de Basilio González i altres mestres, junts van canviar la vida del barri.

Després de canvis econòmics i problemes amb l'administració, l'any 1983, a contracor però amb coherència deixa Can Tunis.

Durant l'etapa del 1983 al 1987, va formar part del Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya, en el Gabinet d'Orientació Educativa, com a Cap de Programa de les Escoles d'Acció Especial i dels Programes d'Educació Compensatòria de Marginats Socials i d'Aules Taller a Catalunya. L'any 1987 deixa aquest càrrec i entra a l'Ajuntament de Barcelona com a responsable del Programa d'Educació en la Diversitat de l'Àrea d'Educació en coordinació amb la Generalitat de Catalunya, fins l'any 1992 que es jubila.

Tot i la feina a l'ajuntament, Maria Teresa Codina fa de mestra a l'Escola Secundària Adaptada Xavó-Xaví, per a nois i noies de 12 a 16 anys, on els tallers de tecnologia eren l'eix amb el qual s'estructuraven les matèries instrumentals.

Al llarg de la seva trajectòria ha rebut nombrosos premis i reconeixements, ha escrit llibres, ha fet conferències i actualment continuat activa, impregnant de saber el món de l'educació.

Maria Teresa Codina i Mir és una mestra que ha estat compromesa en l'educació dels sectors socials més desfavorits i en la renovació educativa a Catalunya. Al llarg de la seva trajectòria professional ha realitzat, de forma callada, una tasca de renovació educativa que no pot ser ignorada per l'educació dels nostres dies. Per això considerem oportú posar en relleu alguns aspectes destacats de la seva vida i de la seva obra amb aquest treball.

Aquesta investigació té l'origen en un treball sobre Maria Teresa Codina i la implicació educativa en el barri de Can Tunis que vam fer en el marc de l'assignatura Evolució de l'Educació Contemporània del segon curs del Grau de Mestre d'Educació Primària. Aquest primer treball va ser una oportunitat per tenir un contacte directe amb ella. Posteriorment, se'ns va oferir l'oportunitat d'aprofundir i desenvolupar més aquest tema amb la presentació d'una comunicació a les XX Jornades d'Història de l'Educació que van tenir lloc a Andorra el novembre de l'any 2012². Aquesta comunicació va consistir en realitzar una recerca sobre l'experiència educativa de Xavó-Xaví i la manera com va ajudar als seus alumnes a ser el que són actualment. Per fer-ho vam partir de l'anàlisi de fonts orals que ens van proporcionar les entrevistes fetes a ex-alumnes d'aquell centre.

En el moment de triar el tema d'aquest treball de final de Grau, i després de conèixer a Maria Teresa Codina, vam pensar que seria molt interessant profunditzar més sobre ella, però fent-ho d'una forma diferent, d'una forma menys convencional. Volíem

---

² VALLS, Clara.; PUIG, Marta.; NADAL, Maria.; PALOMAR, Anna: "Cultura gitana i cohesió social a Can Tunis (Barcelona) al final del s. XX: l'experiència educativa de Xavó-Xaví a través dels protagonistes", dins *Actes de les XX Jornades d'Història de l'Educació. Cohesió social i educació*. Andorra: UdG Universitat de Girona, 2012, p. 163-179. Vegeu Annex V.

conèixer a Maria Teresa Codina a través d'aquelles persones que l'havien coneguda en les diferents etapes de la seva vida, buscant així, una aproximació biogràfica sobre ella com a persona i dins del món educatiu.

Els objectius d'aquest treball són, per una banda, aprofundir en la trajectòria personal i professional d'una de les pedagogues més importants del segle XX a Catalunya, Maria Teresa Codina i, per altra, analitzar documents personals no publicats per conèixer les seves idees educatives.

És un treball pràctic, contextualitzat en la història de l'educació a Catalunya, que ha consistit en fer una recerca exhaustiva de la vida i trajectòria de Maria Teresa Codina a partir de fonts orals (entrevistes) i l'anàlisi de documents inèdits escrits per ella.

Hem estructurat el nostre treball de la següent manera:

- Metodologia, on hi podem trobar les eines de recollida de dades utilitzades i el procés seguit.
- Contextualització del treball per situar-nos en el moment històric i social.
- Aproximació biogràfica de la trajectòria personal i professional de Maria Teresa Codina.
- Breu síntesi de les idees pedagògiques més importants de Maria Teresa Codina.
- Conclusions.
- Epíleg, on hi podem veure una reflexió personal del treball.

2. Metodologia

Un dels moments més importants en el desenvolupament de qualsevol procés de recerca, diagnosi o avaluació és el seu plantejament metodològic. Aquest és un moment clau, on s'ha de decidir quina és la millor manera de recollir informació i dins d'aquesta recollida, quina diversitat de tècniques o eines tenim al nostre abast.

A partir dels objectius que ens proposàvem, vam seleccionar les tècniques que consideràvem més adequades per dur a terme una anàlisi exhaustiva. Les tècniques de recollida de dades escollides van ser l'entrevista i l'anàlisi documental. Mitjançant la fusió de la informació extreta a través d'aquestes dues tècniques, pretenem crear un producte final, en el qual una i altra es complementin. Les entrevistes ens han permès recollir idees i conèixer a la Maria Teresa Codina des d'una altra perspectiva, una visió més subjectiva, explicada a partir de persones que han compartit diferents etapes de la seva vida. D'altra banda, l'anàlisi documental ens ha ajudat a conèixer, analitzar i entendre les seves idees pedagògiques, des d'una visió personal, ja que les fonts són inèdites, mai han estat publicades.

L'entrevista és una tècnica d'investigació científica qualitativa que utilitza la comunicació verbal per recollir informacions en relació a una determinada finalitat, en aquest cas, reconstruir la part més personal de la vida de Maria Teresa Codina (López i Deslauriers, 2011: 61). Les entrevistes tenien com a finalitat recollir diferents punts de vista i opinions personals, des d'una visió fidel, respecte el tema plantejat. Aquesta eina ens va ser molt útil per aprofundir, matisar i conèixer el subjecte d'estudi des de diferents perspectives. És una eina molt interessant i imprescindible per arribar a nivells d'investigació més profunds a nivell qualitatiu. El tipus d'entrevista que hem dut a terme en tots els casos és l'entrevista de preguntes obertes. Es tracta d'un seguit de preguntes precises, que han estat redactades prèviament, i on es segueix un ordre concret, decidit en la preparació de l'entrevista. L'entrevistat és totalment lliure de respondre el que vulgui i com vulgui, però sempre i quan estigui dins del marc de la pregunta plantejada.

Per altra banda, tenim l'anàlisi documental. Aquest és un mètode d'investigació molt utilitzat, sobretot en la majoria d'investigacions educatives ja que pot esdevenir una font de dades d'un valor inestimable. En aquest cas, ens ha permès analitzar les posicions, opinions i idees pedagògiques que té Maria Teresa Codina entorn l'educació. A part, ens ha sigut molt útil per conèixer quin ha sigut el seu paper dins la pedagogia catalana, sense centrar-nos en una sola idea.

2.1. Les entrevistes

A través de l'ús de fonts orals i escrites (Bernal i Corbalàn, 2008; Vilanova i Úbeda, 2006) hem anat recollint experiències per dur a terme una recerca a través de successives entrevistes en profunditat. Pensem que és important aprofitar el testimoni directe dels protagonistes, ja que és la forma més clara i directa de reconstruir la pedagogia, les idees i les vivències de Maria Teresa Codina.

El procés metodològic que hem utilitzat per dur a terme les entrevistes ha estat el següent:

1. Contactar amb Maria Teresa Codina per tal d'identificar les etapes més destacades en la seva vida personal i professional, i buscar una persona significativa de cada etapa que ens pogués explicar amb profunditat l'actuació i el pensament de Maria Teresa Codina a cadascuna d'aquestes. Aquestes persones van ser proposades per la pròpia Maria Teresa, ja que són persones que van tenir molt contacte amb ella i amb les quals va compartir bona part de les seves idees i de la seva vida. Les etapes i persones més representatives són:
  - a) La Universitat: Dolors Condom
  - b) L'Escola Talitha: Pere Darder
  - c) Can Tunis: Basilio González
  - d) Departament d'Ensenyament de la Generalitat : Ignasi Fernàndez.

2. Elaboració de les entrevistes.

Vam confeccionar un seguit d'entrevistes estructurades que tractaven diferents temes concrets de cada etapa de Maria Teresa Codina de forma personalitzada per a cada entrevistat. L'estructura es mantenia igual per a cada entrevista i aquesta era la següent:

- a) Petita biografia
- b) Context
- c) Situació del personatge
- d) Relació amb Maria Teresa Codina
- e) Idees de Maria Teresa Codina
- f) Síntesi

3. Realització de les entrevistes

Per tal d'aconseguir informació més completa i detallada de cada etapa vam enviar el guió de l'entrevista a cada persona abans de realitzar-les. En el moment de dur a terme l'entrevista, vam obtenir la informació de diferents maneres, en funció de com la portés preparada cada entrevistat. En alguns casos ja la portaven redactada i impresa, i només vam complementar la informació exposada contrastant opinions i, en altres casos, els entrevistats tenien una idea del que volien respondre i ho van fer en el moment de l'entrevista.

Totes les entrevistes van ser gravades amb el permís dels entrevistats. D'aquesta manera, vam poder focalitzar la nostra atenció en desenvolupar aquells aspectes que més ens interessaven i no en recollir tota la informació al moment.

4. Transcripció de les entrevistes.

Vam fer una transcripció inicial, on vam buidar literalment tot el contingut de l'enregistrament, amb pauses, repeticions i errors de llenguatge. Posteriorment, vam fer una relectura i correcció a partir de la transcripció inicial, per tal de revisar-la i aclarir els elements que volíem destacar. És

aquesta darrera transcripció la que vam utilitzar per elaborar el treball. Per consultar la transcripció de totes les entrevistes, vegeu l'Annex I.

5. Buidatge i anàlisi

Per fer el buidatge vam elaborar una taula on hem agrupat i sistematitzat els temes i les persones entrevistades. Els diferents temes seleccionats són:

- Situació del personatge i relació amb Maria Teresa Codina
- Maria Teresa Codina a l'àmbit professional
- Definir a Maria Teresa Codina amb tres adjectius
- Caràcter de Maria Teresa Codina
- Idees pedagògiques de Maria Teresa Codina

La informació que podem trobar en aquestes taules no és literal de les entrevistes, sinó que vam extreure les idees principals i les vam redactar de manera clara i concisa. D'altra banda, cal destacar que juntament amb cada idea apareix el número de pàgina del corresponent document de transcripció de l'entrevista. A continuació podem veure un exemple:

	Dolors Condom	Pere Darder	Basilio González	Ignasi Fernàndez
Situació del personatge i relació amb Maria Teresa Codina	<p>-Dolors Condom ha sigut catedràtica de Llatí i ha exercit la docència en diferents instituts d'ensenyament secundari i ha sigut professora del Col·legi Universitari o Delegació Girona de la UAB. (p.1)</p> <p>-És autora de diferents estudis relacionats amb el món clàssic i el món cultural gironí. (p.1)</p> <p>-Peça clau per entendre els inicis de Maria Teresa Codina (companyes d'universitat) (p.1)</p> <p>-Van estudiar juntes Filologia Clàssica a la Universitat de Barcelona (p.1)</p>	<p>-Pere Darder és escriptor, llicenciat en Filosofia i doctor en Ciències de l'Educació (p.1)</p> <p>-Va ser cofundador de l'Associació de Mestres Rosa Sensat i durant 6 anys va presidir el consell escolar de Catalunya (p.1)</p> <p>-Darder i Codina van ajudar a dur a terme la Renovació Pedagògica catalana (p.1)</p> <p>-Juntament amb Maria Teresa Codina van crear l'Associació de Mestres Rosa Sensat i van treballar junts a l'escola Talitha. (p.3)</p> <p>-Comparteix amb Maria Teresa Codina moltes inquietuds. (p.1)</p>	<p>-Basilio González va ser mestre de l'Escola de Port i president de l'Associació de Veïns, també va treballar a l'escola municipal Avillar Chavorrós i va ser director del Xavó-Xavi (p.1)</p> <p>-Va encapçalat un projecte d'Educació Global al Barri gitano de Can Tunis (p.1)</p> <p>-Basilio González és un pilar fonamental tant a la vida professional com personal de Maria Teresa Codina (p.1)</p> <p>-Amb Maria Teresa Codina, van crear l'Institut de Can Tunis, l'escola Avillar Chavorrós i Xavó-Xavi (p.1)</p>	<p>-Ignasi Fernàndez va treballar a diferents escoles com a mestre, com a monitor i també va treballar al Departament d'Ensenyament (p.1)</p> <p>-Juntament amb Maria Teresa Codina va treballar al Departament d'Ensenyament amb un projecte anomenat d'Educació Compensatòria (p.1)</p>

Taula d'anàlisi de les entrevistes (Annex I)

Font: Elaboració pròpia

Malgrat que, normalment, en les recerques es manté la confidencialitat dels entrevistats, en aquest cas les persones ens han permès utilitzar els seus noms, i creiem que és un aspecte molt rellevant per l'objectiu final d'aquest treball en concret.

2.2. Els documents

L'anàlisi de documents ha estat un procés llarg, ja que hem hagut d'escanejar tots els documents de més de vint anys de la vida de Maria Teresa Codina. Tots els documents escanejats, estan incorporats al treball a l'apartat d'annex (en format CD).

El procés metodològic que hem seguit ha estat el següent:

1. Vam contactar amb Maria Teresa Codina i li vam demanar tots aquells documents que hagués escrit que tinguessin a veure amb l'educació i l'atenció a la diversitat. L'interès i elecció dels documents que tractessin aquests temes és, per una banda, per la relació que tenen amb el Grau que estem cursant i la nostra especialitat, la menció d'Educació Inclusiva i Atenció a la Diversitat i, per altra, perquè és un punt central de la tasca educativa que va desenvolupar Maria Teresa Codina.
2. Vam seleccionar els documents més adequats per realitzar una anàlisi de les idees de Maria Teresa Codina dins de l'àmbit educatiu (tots els documents que anaven de l'any 1988 a l'any 2006). Es tracta, tal com ja hem explicat, de documents inèdits no publicats.
3. Vam catalogar, escanejar i imprimir els documents escollits. Els documents escanejats pertanyen a la carpeta personal de Maria Teresa Codina que comprèn totes les conferències fetes en relació a Educació i Atenció a la Diversitat, de l'any 1988 al 2006. Aquests documents estan inclosos al treball a l'apartat d'annexes (*Annex III*, en format CD).

4. Vam llegir detalladament tots els documents i els vam analitzar.
5. Per analitzar-los, vam fer un buidatge a través d'unes taules que havíem confeccionat anteriorment. Aquestes taules remarcaven els següents aspectes de cada document:
- Referència i número de registre
  - Títol
  - Descripció
  - Temes que tracta
  - Idees principals
  - Altres aspectes a destacar
  - Cites textuais

A continuació, podem veure un exemple de buidatge de document:

REFERÈNCIA DE L'ARTICLE		DESCRIPCIÓ	TEMA/ES QUE TRACTA	IDEES PRINCIPALS	ASPECTES A COMENTAR (ALTRES)	CITES TEXTUALS
Registre	Títol					
Doc1.2002	Nous temps, noves dimensions	Article de dues pàgines escrit en català per Maria Teresa Codina. Presentat a les Jornades Secretaria General de Joventut, Barcelona. Any: 2002	Com repercuteixen en l'educació les característiques del moment actual. Responsabilitat que tenim com a mestres. Com poden actuar els educadors davant dels canvis constants en la nostra societat.	-Quatre pilars al voltant dels quals s'ha d'organitzar avui l'aprenentatge: 1. Aprendre a conèixer 2. Aprendre a fer 3. Aprendre a viure 4. Aprendre a ser -L'educació implica l'assimilació de valors i actituds, procés d'apropiació singular i de creació personal. -Educació global: formació de persones amb capacitat per respondre als reptes creixents. -Priorització en l'ensenyament de la comprensió. -Diàleg: manera d'actuar i avançar. Educar a través del diàleg i per al diàleg.	-Quatre pilars extres de l'Informe Delors (Comissió per a l'educació en el segle XXI). -Cita de Miquel Martí i Pol. -Fa referència a l'informe de la UNESCO: Els 7 coneixements per a l'educació del futur	-Ensenyar la comprensió entre les persones com a condició i garantia de la solidaritat intel·lectual i moral de la humanitat. (p.2) -Diàleg que suposa posar-se en el lloc de l'altre, tenir en compte el seu parer, adequar, modificar, reconduir, avançar junts si és possible." (p.2)

Aquestes taules, que es troben i es poden consultar a l'Annex IV, ens han permès poder identificar i sintetitzar la informació més rellevant i classificar-la en aquelles temàtiques que més ens interessava conèixer:

- Concepte d'educació
- Tractament de la diversitat

- c) Relacions entre cultura dominant i minories ètniques (atenció a les minories ètniques)
  - d) L'educació i la cultura gitana
  - e) La renovació pedagògica
6. Abans de començar l'anàlisi, vam ordenar tots els documents segons un criteri cronològic en què van ser escrits per tal de tenir una visió global de tots i així ens fos més fàcil identificar els temes que podia tractar cadascun d'aquests. Ens ha servit per tenir un índex de tots els documents analitzats, fet que ens ha facilitat tot el procés, ja que eren molts documents diferents de 20 anys de vida de Maria Teresa Codina.

A continuació podem observar la taula, on hi consta l'any del document, el registre i el títol:

ANY	REFERÈNCIA	TÍTOL
1988	Doc1.1988	<i>La scolarisation des enfants gitanes en Catalogne aspects administratifs et pédagogiques</i>
	Doc2.1988	Reflexió sobre les dificultats de l'aprenentatge de l'infant gitano
	Doc3.1988	Jornadas sobre relaciones interculturales y minorías étnicas
	Doc4.1988	L'escola en el vèrtex entre la sociabilitat i la delinqüència
1989	Doc1.1989	Hacia una educación intercultural. La formación de los enseñantes con alumnos gitanos
	Doc2.1989	Diversitat cultural i adaptació escolar. Condicions i criteris sobre l'escolarització del nen gitano
	Doc3.1989	Ante la encrucijada socialización/marginación
1990	Doc1.1990	Llegir, per què? Què? Com?
	Doc2.1990	La capacitat de joves i adults gitanos per al treball: Factor d'autoestima i de participació activa en la societat de l'entorn.
	Doc3.1990	<i>La scolarisation des enfants tsiganes et voyageurs: stratégies et outils</i>
	Doc4.1990	El niño gitano y la escuela: Aproximación a su diversidad
1991	Doc1.1991	Educació en la diversitat
	Doc2.1991	<i>Tutti o scuole</i>
	Doc3.1991	Infància marginada. Aproximació als perfils de la marginació
1992	Doc1.1992	Una escola per a tots i una educació per a cadascú
1993	Doc1.1993	La renovació pedagògica a Catalunya: Etapa 1955-1973
1994	Doc1.1994	La renovació pedagògica a Catalunya: Etapa 1955-1973
1995	Doc1.1995	El col·lectiu gitano avui: La seva imatge tradicional i la Barcelona 1995
	Doc2.1995	Aprendizaje de lenguas extranjeras en un entorno bilingüe
	Doc3.1995	Interculturalisme / Multiculturalisme
1996	Doc1.1996	"Multiculturalismo"
	Doc2.1996	Gitanos, conflicte o enriquiment?
1997	Doc1.1997	Diversidad social y cultural: ¿Conflicto? ¿Enriquecimiento?
1999	Doc1.1999	¿Qué escuela?
2002	Doc1.2002	Nous temps, noves dimensions
2003	Doc1.2003	Atención educativa a las minorías
2004	Doc1.2004	Quina és l'especificitat dels 3-6 anys avui?
2006	Doc1.2006	Propuestas para orientar la atención educativa a las minorías
	Doc2.2006	Formació adreçada a la inserció laboral

Taula de registre de documents

Font: elaboració pròpia

3. Context

Maria Teresa Codina ha viscut diversos moments històrics, els quals volem remarcar ja que l'han influenciat i l'han ajudat a ser qui és i que sense ells, seria difícil d'entendre. D'altra banda, cal destacar que tots els fets explicats a continuació estan centrats dins del context català, per així entendre de forma més significativa i directe les vivències d'aquesta pedagoga.

Maria Teresa Codina pertany a la generació que va viure part de la infància en plena Guerra Civil i, tota l'adolescència i la joventut, en el marc de la postguerra. Aquests fets la van marcar d'una forma positiva i negativa al mateix temps. Per una banda, recorda l'escola franquista amb una relació distant entre alumne i professor, un allunyament de la vida real, la prioritització de l'autoritat i l'ensenyament a partir de classes magistrals, amb una mateixa mesura per tot l'alumnat. Per altra banda, tot i els moments durs que va viure, aquests fets han influenciat positivament a Maria Teresa Codina, fent créixer el seu sentit de responsabilitat, el domini personal i la formació de la voluntat.

L'any 1936 començà la Guerra Civil Espanyola i acabà el 1939. Això va suposar un gran retrocés econòmic i polític. Per a Catalunya, tot plegat es traduí en una repressió de la cultura i la llengua catalana tot i que a partir de 1960, la situació va canviar i es van començar a editar i publicar revistes i llibres en català. Aquests anys a més també van ser caracteritzats per un augment elevat de la població a causa de la immigració de la resta d'Espanya, gràcies a l'expansió industrial que patia Catalunya. Molta gent es va veure obligada a marxar, deixar la seva terra per lluitar o, si més no, preservar els ideals.

Maria Teresa Codina també veu marcada la seva vida en els anys de postguerra i per la ideologia del règim franquista. La postguerra és el període posterior a la guerra i es caracteritza per la crisi demogràfica, econòmica i social que ha causat el conflicte precedent. Acabada la Guerra Civil i després del triomf del general Franco, els anys quaranta van ser molt durs per als espanyols. Anys d'aïllament internacional, privacions, censura, repressió, por i silenci, molt silenci.

Aquests fets, a part de marcar-la com a persona també la van marcar en un àmbit més professional, ja que l'educació va fer un important pas cap endarrere i totes aquelles idees construïdes durant la Segona República, totes aquelles metodologies i idees pedagògiques de les quals s'havia impregnat, de sobte, desapareixien.

L'educació durant el franquisme fou el model d'organització de l'educació implantat durant la dictadura del general Franco. El model educatiu del règim pretenia la formació tant en habilitats dels futurs ciutadans com la transmissió de valors propis del sistema polític. En aquest darrer sentit el règim franquista pretenia eliminar l'obra educativa de la Segona República Espanyola, difonent a les escoles els principis ideològics dels vencedors de la Guerra Civil espanyola, establint un ideari pedagògic basat en el nacionalcatolicisme i depurar del magisteri el personal docent no afins al règim. Cal remarcar i ser conscients que durant la República, l'ensenyança havia estat renovada en la metodologia pedagògica de caire europeïtzant en alguns centres amb la implantació d'algunes escoles basades en ideals llibertaris com ara les de Ferrer i Guàrdia o els de l'Escola Normal i molts d'altres (Escola del Mar, Escola del Bosc, etc.). Així doncs, l'escola va ser una de les institucions més afectades a causa del franquisme, ja que la lluita per un model d'escola igualitària i amb idees pedagògiques "trencadores" es va veure totalment estroncat.

Tot i aquells anys difícils, un bri d'esperança remou les inquietuds d'un ampli equip de mestres. El resultat final de tot plegat té com a nom Talitha, un centre educatiu que neix fora del sistema educatiu oficial i que recuperà i relançà, dins del possible, la renovació pedagògica catalana dels anys trenta. El projecte Talitha, impulsat per Maria Teresa Codina i dut a terme per un equip de mestres i en estreta col·laboració amb pares, en un context sociopolític difícil, cercava d'oferir una educació que atenyés tota la persona, combinés la llibertat amb la responsabilitat, en un ambient en què prevalguessin els valors d'igualtat, austeritat i sociabilitat, de respecte a la llengua materna i a la diversitat (Codina, 2007).

El recorregut de l'escola s'inicia el curs 1956-57 quan va obrir les portes —únicament per a nenes tal com el sistema obligava— fins al curs 1973-74, en què davant les perspectives d'escola pública les va tancar. El projecte educatiu de Talitha amb

mestres, alumnes i famílies que el duien a terme, va contribuir a perfilar una escola pública catalana de qualitat.

Maria Teresa Codina va ser una persona clau i compromesa en tot moment dins de la Renovació Pedagògica a Catalunya. Acompanyada de molts mestres i pedagogs com, per exemple, Maria Antònia Canals, Jordi Cots, Pere Darder, Enric Lluch, Anna M. Roig i Marta Mata.

A Catalunya, des de finals del segle XIX i al llarg del segle XX hi trobem un corrent de reforma escolar a partir de diverses posicions ideològiques. Aquesta reforma té el nom de renovació pedagògica i fa referència als canvis produïts al nostre país dins del món educatiu i des del món educatiu.

Quan parlem de renovació pedagògica ens endinsem en un concepte que hem heretat de la nostra tradició educativa avantguardista que arrenca, sobretot, a principis de segle. Aquesta actua a través de la reflexió, el compromís i l'actitud de canvi permanent. Es busca una escola més integradora i democràtica i una professionalització docent més crítica, autònoma i compromesa amb la societat catalana del moment. En definitiva, l'objectiu principal i comú és aconseguir una escola pública catalana i de qualitat.

Aquest procés neix a partir de les inquietuds dels propis mestres amb la voluntat de canviar una educació i més concretament un model d'escola que no acaba de satisfer. Aquestes propostes educatives renovadores tenen un anhel de llibertat i van lligades a tres elements: educació, societat i política.

D'altra banda, a través de la renovació pedagògica es buscava la necessitat de canvi tot cercant una forma diferent d'ensenyar (fins aleshores), una forma més vivencial i rica a l'hora de construir nous coneixements. Així doncs, els mestres situats dins de la renovació pedagògica, a grans trets, busquen materials adequats per els nens i les nenes, cerquen la comunicació entre l'escola i l'entorn entre mestres i alumnes i entre els propis mestres i finalment, creuen que la tasca d'ensenyar i aprendre no només ha de ser dins les aules.

Per entendre millor aquests valors i pensaments, podem veure la següent cita on s'intenta plasmar l'afany i el procés que la renovació pedagògica va suposar per Catalunya, com des de dins es va viure la transformació i quina era la idea de dur-la a terme:

“A Catalunya, però, hem fet servir sempre el terme “renovació”, no com l’entenen alguns amb el sentit de “reparar”, de “tornar a fer nova una cosa vella”, sinó amb una intencionalitat més radical, d’introduir-se dintre d’un procés, d’una estructura o institució, per transformar-la de soca-rel, possiblement amb una actitud de respecte per la tasca ja feta, però generant un procés constant de recerca de noves idees, propostes i aportacions per a la solució de les situacions problemàtiques educatives i socials, procés que hauria de comportar un canvi essencial en la teoria i en la pràctica educativa. (...) Per tant, la renovació pedagògica és un procés complex que no és de caràcter únicament tècnic, sinó ideològic, la qual cosa ens hauria d’ajudar a plantejar un qüestionament constant del què, el per què i el com es fan les coses, segons la voluntat de canviar, si més no, els processos socials i educatius” (Imbernón, 1995: 171-172).

En la Renovació Pedagògica, Maria Teresa Codina hi té un paper fonamental ja que ella juntament amb altres mestres catalans i a través de la recerca de les idees més trencadores d'Europa va començar a cercar una educació diferent. Aquesta nova educació com ja hem comentat anteriorment, defugia de l'aprenentatge memorístic i tancat, buscant cultivar totes les qualitats de l'individu des d'una perspectiva intuïtiva i intel·lectual. Es creu que l'escola és aquella que desvetlla les millors capacitats de l'individu i dels individus.

4. Biografia i trajectòria de Maria Teresa Codina, a través de diferents mirades

Per elaborar el treball, tal i com ja hem esmentat anteriorment, hem realitzat un seguit d'entrevistes per aproximar-nos d'una forma diferent a la figura de Maria Teresa Codina. Per fer-ho doncs, a part de llegir i observar els diferents documents que descriuen les idees de la pedagoga, havíem d'anar més enllà. Ens estàvem impregnant de memòria escrita i ara faltava aprendre de la memòria oral. Teníem molts noms a la llista de possibles entrevistats, ja que Maria Teresa Codina havia compartit moltes experiències amb professionals diversos. Ella però, ens va guiar i ens va facilitar noms i cognoms per resoldre i conèixer com era ella i què va aportar tant a nivell personal com professional. Els entrevistats pertanyen a les diferents etapes de la vida de Maria Teresa Codina, plasmant així, els moments més importants de la seva trajectòria. Aquestes etapes són:

- Període de formació, estudis universitaris (Dolors Condom)
- L'Escola Talitha, temps difícils (Pere Darder)
- Can Tunis, educació i cultura gitana (Basilio González)
- Departament d'Ensenyament, l'educació compensatòria (Ignasi Fernàndez)

4.1 Les quatre mirades

Després d'endinsar-nos i conèixer cada entrevistat, de pensar en quines preguntes plantejar i d'escoltar amb atenció totes les paraules, hem comprovat que aquesta part del treball és la més humana i propera per arribar a entendre bé el tema que ens proposàvem a investigar. Hem après molt de tots ells i, de fet, el seu testimoni ha estat l'espurna per arribar a conèixer d'una forma extensa la figura de Maria Teresa Codina Mir, dins i fora de les aules, més enllà de qualsevol frontera. Allò que en cadascun d'ells hi hem buscat, ho podem veure resumit a continuació:

- **Dolors Condom i Gratacòs:** *El primer contacte*

“Maria Teresa Codina, amb tres adjectius... discreció, sinceritat i estudi.”

Condom és una peça clau per entendre els inicis de Maria Teresa Codina. Ella és una de les primeres persones que es troba en el món dels estudis universitaris. Juntes van compartir la passió per la filologia clàssica. Avui en dia encara mantenen contacte, tot i que cada una ha escollit un camí ben diferent. Va ser la nostra segona entrevista durant el procés d'elaboració del treball.

- **Pere Darder:** *Il·lusions compartides*

“Buscàvem cultivar totes les qualitats de l'individu des d'una perspectiva intuïtiva i intel·lectual.”

Darder va compartir molts moments amb Maria Teresa Codina i junts van fer un tàndem molt consolidat en la renovació pedagògica catalana i en la lluita per transmetre noves idees i transformacions a l'educació del nostre país. Pere Darder va ser el primer entrevistat de la nostra recerca, una persona pròxima, que va anar més enllà, ens va donar una lliçó d'educació, de vida.

- **Basilio González:** *Més enllà dels reptes*

“La justícia es libertadora, la caridad nos hace dependientes.”

Basilio González, és un pilar fonamental tant a la vida professional com personal de Maria Teresa Codina. Fa molts anys que es coneixen i junts van arribar a fer arribar l'educació en un dels contextos més desfavorits de la ciutat de Barcelona, Can Tunis.

González és lluita, passió i vocació. Té uns principis molt fermes envers l'educació i tot i estar jubilat continua plantejant-se i neguitejant-se per aquest món, tant pròxim i al mateix temps tan complex. Va ser el nostre tercer entrevistat, i tot i que ja el coneixíem la seves paraules no ens van deixar indiferents.

- **Ignasi Fernández:** *Hi ha coses que no canvien*

“El llistó no ha de variar, l’itinerari pot variar... deia sempre la Maria Teresa”.

Fernández va entrar de casualitat a la vida de Maria Teresa Codina i tot treballar només tres anys en el Departament, han consolidat la relació fins el dia d’avui. Junts van compartir experiències, formes d’entendre i veure l’educació i també van lluitar perquè a cap infant li faltés mitjans.

Ignasi Fernández va ser l’últim entrevistat de la nostra recerca, una persona pròxima i agraïda d’haver topat amb el món de l’educació i en especial d’haver compartit i conegut a Maria Teresa Codina, “una gran persona”.

A continuació fem una breu descripció del recorregut professional d’aquestes persones.

- **Dolors Condom i Gratacòs** neix l’any 1926 a Palamós. Va ser companya amb Maria Teresa Codina a la facultat. Juntes van descobrir el món de la filosofia i les lletres, especialitzant-se en la filologia clàssica. Catedràtica de Llatí, ha exercit la docència en diferents instituts d’Ensenyament Secundari, especialment a l’Institut Jaume Vicens Vives de Girona des de l’any 1970 fins a la seva jubilació (1991). Va ser professora del Col·legi Universitari o Delegació a Girona de la Universitat Autònoma de Barcelona, i actualment figura entre els investigadors dels *Studia Humanitatis* de la UdG. És autora de diferents estudis relacionats amb el món clàssic i el món cultural gironí. Entre les seves publicacions cal destacar dos volums de discursos de Ciceró i l’edició del poema *De reditu suo, de Rutili Namacià*, en la col·lecció de la Fundació Bernat Metge. És coautora del *Diccionari Llatí-Català* (Enciclopèdia Catalana SA, 1993) i ha col·laborat en el *Glossarium Mediae Latinitatis Cataloniae* (fascicles 1 i 2, Universitat de Barcelona i CSIC, 1960-62). Ha estat guardonada per la Generalitat amb la medalla President Macià i, entre altres reconeixements, ha rebut la distinció de l’Ajuntament de Girona “Athenea Personae”, i també el premi “Mestres 68”.

- **Pere Darder i Vidal** va néixer l'any 1933 a Barcelona. És escriptor, llicenciat en Filosofia i doctor en Ciències de l'Educació. Va ser cofundador de l'Associació de Mestres Rosa Sensat, fet que l'aproximà a Maria Teresa Codina, juntament amb la l'Escola Costa i Llobera, ja que Darder en fou un dels cofundadors i primer director. Ha centrat les seves activitats i publicacions en l'entorn de la formació inicial i permanent del professorat, de l'organització i l'avaluació dels centres educatius, de la renovació pedagògica i de la funció de les emocions en el desenvolupament personal i social. Cal destacar la importància de Pere Darder en la renovació pedagògica catalana i la gran quantitat de llibres sobre educació que ha publicat, com: *Sedueix-te per seduir, Viure i educar les emocions, Deseduca't. Una proposta per viure i conviure millor, Aproximació al fet educatiu. Perspectiva i selecció de texts, elements d'organització i avaluació del centre educatiu d'EGB, El funcionament de l'escola privada a Catalunya, un grup-classe. Un potencial educatiu fonamental, El niño y los demás, Ensenyar i aprendre amb benestar i empatia (La formació emocional del professorat)*. A part, durant sis anys va presidir el Consell Escolar de Catalunya i va impulsar la creació d'un grup de recerca sobre les emocions (Desenvolupament Personal i Educació).
- **Basilio González Muñoz** va néixer l'any 1941 a Arevalillo (Avila). L'any 1966 ve a Barcelona, aterrant a les barraques del Camp de la Bota amb els Escolapis. Té un llarg historial en el món educatiu i moltes experiències viscudes. Va ser mestre de l'escola de Port i president de l'associació de veïns, també va treballar a l'escola municipal "Avillar Chavorrós" i va ser director del "Xavó-Xaví" entre d'altres. Juntament amb Maria Teresa Codina, l'any 1975 van crear l'Institut Can Tunis, a instàncies de l'associació de veïns, i més tard l'escola Avillar Chavorrós (1977) i Xavó-Xaví (1988). Va treballar encapçalant un Projecte d'Educació Global al barri gitano de Can Tunis (1977). És una persona que sempre ha estat molt compromesa amb la societat, lluitant per acabar amb els problemes i injustícies que es poden trobar en aquesta.

- **Ignasi Fernàndez del Tarré** neix l'any 1948 a Barcelona. Va ser company amb Maria Teresa Codina dins del Departament d'Ensenyament. Junts van treballar per l'educació compensatòria, on tot i que el nom no fa justícia, s'intentava oferir a cadascú els mitjans necessaris i el camí adequat per assolir els mateixos objectius. Per aquest motiu, ells dos, amb un grup reduït de professionals van buscar alternatives i van lluitar per tal de formar un professorat adequat, es van dotar aules amb equipaments i materials adequats i es va fer un seguiment exhaustiu per veure com es desenvolupava aquesta educació, sobretot en barris amb problemes de marginalitat.

Després de conèixer els diferents entrevistats i d'aprofundir en quatre de les etapes més rellevants de la vida de Maria Teresa Codina, pretenem fer una reconstrucció del seu passat per poder entendre millor la pedagoga catalana. Per fer-ho doncs, hem recollit a través del buidatge de les entrevistes aquells aspectes que millor defineixen a Maria Teresa Codina i el resultat és el que podem veure a continuació, la vida i trajectòria d'ella mateixa a través de la veu dels altres. A l'inici d'aquest treball, hem explicat la biografia de Maria Teresa Codina que tothom coneix, que tothom té a l'abast, a continuació presentem una ampliació més propera de diferents fets que han marcat un abans i un després, explicant la seva vida partint del primer contacte amb el món educatiu i de les seves intervencions en aquest camp, fins a la seva jubilació.

4.2 La trajectòria professional i personal de Maria Teresa Codina

Maria Teresa Codina Mir s'endinsa en el món universitari l'any 1946. Estudia Filosofia i Lletres en l'especialitat de Filologia Clàssica a la Universitat de Barcelona. Durant aquells anys a la facultat va conèixer a Dolors Condom amb qui avui en dia encara manté contacte i amb qui va compartir la devoció per les llengües i experiències inoblidables durant els anys d'estudi.

“També teníem una relació d’amistat i de compenetració amb els estudis entorn al món clàssic”.³

Dolors recorda a Maria Teresa amb un caràcter jovial, seriós però sempre amb una rialla apunt. Si hagués de definir-la en tres adjectius diria que Maria Teresa Codina és *“discreció, sinceritat i estudi”* (p.3). D’altra banda cal destacar l’esperit de defensa del sentit comú i l’afany de protesta que ja en aquells anys a la universitat destacaven a l’hora d’afrontar possibles problemes. Durant aquells anys Maria Teresa Codina va intervenir molt en textos d’ensenyament en català. Com a estudiant, sempre col·laborava, sobretot tenint en compte que l’entrada a la universitat eren anys de postguerra on el clima polític i social no era fàcil, principalment a l’hora d’expressar idees i pensaments. Maria Teresa Codina, doncs, tenia les idees clares i va participar en la vida universitària de manera activa. Durant aquests anys obté el títol de “Maestro de Primera Enseñanza” per insistència del seu pare, que sempre havia volgut que fos mestra.

Després d’acabar la carrera, juntes van impulsar un llibre de text de Batxillerat, que finalment Dolors Condom va continuar sola, sempre mantenint relació, tracte i comprensió amb les aportacions de Codina.

Un cop llicenciada, Maria Teresa Codina comença a treballar dins del seu camp d’estudi, el de la filologia. És en aquest moment on veu que necessita un contacte més humà. Així doncs, s’endinsa en el món educatiu on pren consciència de la gran responsabilitat que comporta educar, detecta necessitats diferents en els infants i visualitza una nova manera d’educar.

Durant el curs 1953-54, viatja a París i aprèn noves formes d’ensenyar, coneix grans pedagogs i després d’acumular experiències i coneixements decideix fundar l’escola Talitha a Sarrià, Barcelona, l’ any 1956, per posar en pràctica tot el coneixement acumulat, implicant-se com a iniciadora i directora del projecte.

---

³ Entrevista a Dolors Condom (pàg. 2). Vegeu *Annex 1*. En les referències de les entrevistes hem optat per posar-la completa quan citem la primera vegada i posar només el número de pàgina en les cites de la mateixa persona.

Talitha va ser una escola de pedagogia activa i gràcies a aquesta va poder compartir inquietuds amb Pere Darder, que en aquells moments era director d'una altra escola de referència, Costa i Llobera.

El projecte de Talitha buscava oferir una educació integral, que englobés tota la persona, combinés la llibertat amb la responsabilitat, en un ambient en què prevalguessin els valors d'igualtat, austeritat i sociabilitat, de respecte per la llengua materna i la diversitat. Aquesta escola destacava també per el seu concepte d'economia, les famílies pagaven segons les seves possibilitats, era privada però amb vocació de pública. Darder comenta que *“així aconseguíem que tothom tingués dret a l'educació”*⁴, ell mateix va aplicar aquesta concepció a l'escola on ell n'era el director. D'altra banda, el tractament de la religió trencava amb l'educació establerta aleshores i buscava llibertat d'expressió.

El fet que en aquesta escola mestres, alumnes i pares s'impliquessin en el projecte educatiu va contribuir a perfilar una escola catalana de qualitat, que ha deixat un llegat en els nostres dies.

Darder i Codina es coneixen l'any 1960, ells i molts altres mestres i pedagogs catalans: *“Buscàvem unes dimensions pedagògiques diferents on no hi hagués res memorístic ni tancat. Buscàvem cultivar totes qualitats de l'individu des d'una perspectiva intuïtiva i intel·lectual”* (p.2). Defensaven que no s'havia d'aprendre de memòria sinó actuar sobre el coneixement, creien en l'educació de tota la persona, és a dir, la individual, la social, la física, la emocional. Amb tot això volien aconseguir una escola de qualitat per a tothom i catalana, on la llengua, la cultura i les tradicions hi fossin presents.

Compartien també la idea que la convivència amb les persones és allò que ens instaura en la naturalesa humana i que la millor escola és aquella que desvetlla les millors capacitats de l'individu i dels individus, és a dir, la que sap promoure totes les capacitats que té un individu i la de tots els individus. Tots aquests pensaments defugien del context educatiu que hi havia aleshores, tancat i sense llibertats, on no hi havia una relació recíproca entre mestre i alumne i on s'adoctrinaven els infants.

---

⁴ Entrevista a Pere Darder (p.4). Vegeu *Annex I*

“A part, els objectius educatius del moment i el fet de treballar junts, poder consultar, intercanviar, proposar, veure què en diu l’altre... també va ser un dels grans punts que ens va acabar unint ” (p.2). Podem dir doncs, a través de les paraules de Darder, que la relació amb Maria Teresa Codina anava més enllà de l’àmbit professional, era una relació d’amistat, complicitat i confiança.

Una idea que Maria Teresa Codina sempre defensava en l’àmbit professional, era la importància de treballar en equip. *“L’intercanvi. Penso que resulta difícil encertar en l’educació sense que hi hagi una riquesa de punts de vista amb l’alumne, des de diferents sensibilitats, el que veiem a partir del treball en equip” (p.6).* D’altra banda, tal i com hem esmentat anteriorment i una idea molt rellevant de Codina va ser la importància d’una escola de qualitat, fet que es veu reflectit en els objectius i principis pedagògics de l’escola Talitha.

Des d’un punt de vista més personal, Darder recorda a Codina com una persona amb coherència, amb il·lusió i al mateix temps realista, com una persona *“reservada però pròxima, no distant. I sobretot, coherent a l’hora de plantejar-se objectius i lluitar tot el que faci falta per aconseguir-ho” (p.3).*

Aquesta visió educativa compartida entre Darder i Codina va desembocar en la fundació de l’Associació de Mestres Rosa Sensat, l’any 1965, juntament amb Marta Mata, altres mestres i ciutadans. En una època d’escoles franquistes, Rosa Sensat, neix a través de les escoles que la representen, escoles que volen canvis importants i lluiten per una educació millor. A més, darrera de tota aquesta institució hi havia famílies i ciutadans que defensaven i s’involucraven activament. Actualment, aquesta institució encara està activa i continua amb el compromís d’un demà millor per a l’educació del nostre país seguint d’aprop el llegat dels qui van començar amb aquest projecte.

Després de 17 anys d’experiències i de nous plantejaments, l’any 1974, l’escola Talitha acaba, però amb aquest acabament continua l’esperit de lluita de Maria Teresa Codina. Amb ganes d’involucrar-se i continuar construint un món millor dins de l’àmbit educatiu però amb un nou repte totalment diferent, descobreix una nova realitat d’alumnes i contextos desfavorits.

Les relacions entre la cultura dominant i les cultures minoritàries són elements clau per a la cohesió social d'un determinat context. A Barcelona, la presència de col·lectius gitanos en alguns barris, com ara Can Tunis han influït directament en la dinàmica social. Sent conscient d'aquesta realitat i amb el convenciment que l'educació és un dels mitjans més importants i directes per canviar la societat, Maria Teresa Codina aquell mateix any va decidir involucrar-se en un nou projecte.

Comença a fer de mestra de llengües al Cicle Superior d'EGB a l'Escola Parroquial Nostra Senyora de Port situada a un barri obrer de Barcelona, la Zona Franca. Aquí és on coneix a Basilio González, mestre d'aquesta escola i president de l'associació de veïns. Amb ell descobreix una nova vessant de l'educació, on l'objectiu és sempre el mateix, el mestre li toca conèixer la realitat per adaptar-hi la didàctica.

L'any 1975, creen I.B. Can Tunis, des de i amb l'Associació de Veïns Nostra Senyora de Port davant la carència de possibilitats d'estudi per a fills de treballadors i la urgència que plantejava la primera promoció d'EGB. Aquest, també estava situat a la Zona Franca, concretament al barri de Can Tunis.

Aquest barri barceloní, també anomenat Casa Antúnez, estava situat entre la Ronda Litoral, el Port i el cementiri de Montjuïc. Era una zona marginal de consum i venda d'estupefaents, allunyada de la ciutat i habitada majoritàriament per famílies d'ètnia gitana. En aquest context, Codina i González formen un tàndem imparabile, *"ella sabia mucho de enseñanza y yo de pobreza"*⁵

Dos anys més tard, l'any 1977, amb nous projectes en ment, Basilio González i Maria Teresa Codina decideixen deixar l'I.B Can Tunis i començar junts un nou projecte.

Així doncs, després de veure les necessitats del joves gitanos i amb el suport de l'Ajuntament de Barcelona, aquell mateix any, creen l'Escola Avillar Chavorrós dins del Projecte d'Educació Global, Escola, Sanitat, Habitatge i Treball, en el barri marginal gitano de Can Tunis. Maria Teresa Codina va ser directora del centre (durant el primer curs) i del Projecte Global, l'objectiu del qual era donar atenció als drets i deures dels gitanos de Can Tunis com a persones i ciutadans.

---

⁵ Entrevista a Basilio González (p.4). Vegeu *Annex I*

En un context difícil i amb un alt nivell de marginalitat on l'educació que s'oferia havia d'anar més enllà de l'escola per compensar i resoldre les carències que tenien els alumnes en l'àmbit familiar i social, era necessari un equip cohesionat, conscient de la realitat i amb objectius clars. *"Necesitábamos un equipo de maestros entregados al cien por cien, unidos como una piña, coherentes en todo momento"* (p.5).

Dins de l'equip de mestres, Basilio González explica que Maria Teresa Codina destacava per ser la primera en tot, tant en discutir-ho com en acordar-ho, però sempre des d'una posició de respecte.

Implicats amb la vida del barri i la seva gent, Maria Teresa i Basilio González van arribar a compartir molts lemes. Alguns d'aquests els podem veure a continuació:

- *"La justicia es libertadora, la caridad nos hace dependientes. Cada persona que liberamos a través de la justicia y la educación arrastra a sus descendientes en la misma dirección. La caridad hace dependiente al que la recibe y a sus descendientes"* (p.4).

- *"De la marginación sólo se sale a través de la educación"* (p.4).

- *"La economía nos libra de la pobreza, el dinero fácil para el marginal le distancia cada vez más de la sociedad"* (p.4).

- *"Hacer justicia en el mundo marginal es muy duro e implica trabajar a largo plazo por eso, tal vez, las administraciones se dedican más a la caridad o a la represión según les interese"* (p.5).

Sense aquesta complicitat i el pensament compartit entorn a l'educació, tots aquests projectes i inquietuds no haguessin estat possibles. La tasca al barri de Can Tunis va anar més enllà, Maria Teresa Codina es va implicar molt amb tota la gent del barri i va buscar sempre a través de l'educació el camí per sortir d'aquella marginalitat extrema. Avui en dia encara manté contacte amb aquells alumnes i tothom guarda un record especial de la mestra que ho volia canviar tot: *"Cuándo algún gitano de Can Tunis, no importa la edad, actualmente repartidos por toda Cataluña y fuera de ella, ven desde lejos a Teresa salen corriendo para saludarla"* (p.7).

González recorda a Codina com una persona tímida i sàvia en el bon sentit de la paraula, treballadora, incansable, austera, dedicada totalment al servei dels demés, responsable, crítica, segura del què sap, del què diu i del què fa. Preocupada per la justícia i que coneix com ningú el seu ofici de mestra. La defineix com una persona sàvia pedagògicament, *“(…) Teresa lo ha leído todo sobre pedagogía”* (p.8) amb gran capacitat de treball i absorbent. Explica que afrontava els problemes *“de cara y hasta el final”* (p.5).

Durant aquests anys, Basilio i Maria Teresa es van trobar amb molts problemes. El determinant i que va impedir la continuïtat de l'Escola Avillar Chavorrós, van ser els canvis econòmics i socials dels anys 1981-1982, i la falta de suport per part de l'ajuntament. Des de l'administració se'ls va qüestionar la feina feta i sobretot, la forma de gestionar l'economia del centre. Va ser en aquell moment quan l'ajuntament els va deixar de banda, i en veure que no podien afrontar la situació dins d'aquell context tan difícil van decidir tancar l'escola, l'any 1983. *“Nosotros hemos trabajado con gente marginal y allí la escuela no tenía ningún sentido si no iba acompañada de sanidad, vivienda y trabajo. Por tanto había que ir mucho más lejos y preocuparse por muchas más cosas. Lo más duro ha sido siempre que las autoridades llegaran a entenderlo”* (p.7).

Entre el 1983 i el 1987, Maria Teresa Codina treballa en el Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya. Assumeix la responsabilitat sobre les escoles dels sectors desfavorits actuant com a Cap del Programa de les Escoles d'Acció Especial i dels Programes d'Educació Compensatòria de Marginats Socials i d'Aules Taller a Catalunya. Aquestes estaven pensats per adequar l'educació en els sectors marginats, promoure l'escolarització d'infants gitanos, prevenir la deserció i el fracàs escolar, atendre la realitat cultural dels infants àrabs i magrebins i de les seves mares. Dins d'aquest programa també es feien aules taller i es treballava per la formació específica de mestres per treballar en contextos desfavorits i així atendre millor els alumnes.

És durant aquests anys quan coneix a Ignasi Fernández, amb qui comparteix el Programa d'Educació Compensatòria. Al conèixer-se, de seguida es van entendre i van

treballar complementant-se l'un a l'altre. Ignasi explica que *“Suposo que a la gent, t'uneix una mena d'intuïció, una mena de química, feeling, digueu-ne com vulgueu. Jo sé que vam connectar de seguida, ens vam entendre de seguida, parlàvem un mateix llenguatge, per dir-ho d'una manera, i ens va ser molt fàcil posar-nos d'acord en tot.”*⁶

Dins del Programa d'Educació Compensatòria Maria Teresa Codina, com hem dit anteriorment, era la responsable de prendre les decisions, tot i que sempre en parlava i les comunicava abans a la resta de l'equip. Ignasi Fernández, com a membre d'aquest l'equip, explica que *“Teresa és forta, és una persona important, una persona que té les idees clares, una persona amb la qual aprens molt”* (p.5). Professionalment, era una persona molt meticulosa, amb constància, capacitat de treball en equip i d'autocrítica. Sempre es replantejava les coses, no donava mai res per fet *“no perquè una cosa s'hagi fet sempre així, s'ha de continuar fent...”* (p. 4)

Podem destacar que el contacte que mantenia amb les persones que tractava, com és amb els mestres als quals formava, era un contacte molt humà, molt viu. Aquest mateix record el tenen els diferents alumnes que l'han anat coneixen al llarg de la seva vida.

Maria Teresa Codina sempre tocava de peus a terra, creia que el llistó on havien d'arribar els seus alumnes havia de ser el mateix, encara que fos a partir de diferents mitjans, ja que sinó no es tractaria d'una educació compensatòria, sinó discriminatòria. Aquesta visió es veia reflectida en la seva forma d'entendre i d'aportar idees dins del projecte.

Una frase que segons Ignasi Fernández resumia a Maria Teresa és *“lo mejor es enemigo de lo bueno”* (p.6). Amb això es referia a que Maria Teresa Codina, a l'hora de prendre qualsevol decisió, sempre era conscient de la realitat en què vivia, *“podrem fer una cosa excel·lent, però hem de tocar de peus a terra”* (p.6).

Gràcies a la relació que van establir durant aquests anys a l'Ajuntament, Codina i Fernández van compartir experiències més enllà del context professional. Aquest, la recorda com *“una persona molt propera, que està per la gent, que escolta, que sap*

---

⁶ Entrevista a Ignasi Fernández (p.3). Vegeu Annex I

riure, que sap estar amb tu en qualsevol situació” (p.4) (...) “una persona treballadora, amable, acollidora, honesta i íntegra” (p.8)

Fernàndez, coincideix amb Basilio González amb la idea que Maria Teresa Codina afrontava els problemes de cara. No s'arronsava davant d'un problema i mai en defugia, sempre buscant mecanismes i estratègies per solucionar-los.

L'any 1987, tanca una etapa més de la seva vida i en comença una altra. Deixa el càrrec com a responsable del programa d'Educació Compensatòria i entra a l'Ajuntament de Barcelona com a responsable del Programa d'Educació en la Diversitat de l'Àrea d'Educació en coordinació amb la Generalitat de Catalunya. Aquest càrrec el va mantenir fins a la seva jubilació.

Com ja hem dit anteriorment, en el darrer quart del segle XX, Maria Teresa Codina i Basilio González van promoure a Can Tunis diferents iniciatives educatives dirigides a prevenir l'exclusió social dels infants i adolescents del barri. La darrera iniciativa impulsada per aquests i recolzada per un equip d'educadors, va ser l'any 1988 amb la creació de l'Escola de Secundària Adaptada Xavó-Xaví.

Aquesta escola anava dirigida a alumnes de 12 i 16 anys i es va crear amb dues finalitats concretes: formar de manera pràctica als alumnes, és a dir, com una formació professional i integrar-los en el món laboral. És un projecte que podem relacionar amb el concepte d'Escola-Taller, la qual emprava una metodologia basada en lligar la pràctica i la teoria, pensat per una millor adaptació al món laboral.

Un projecte d'aquestes característiques obligava a que tot l'equip estigui cohesionat i amb ganes de tirar-lo endavant. L'actuació dels mestres era un aspecte fonamental perquè el projecte funcionés. Calia que tot l'equip caminés cap a un mateix objectiu, que compartissin un projecte i, sobretot, que cada mestre s'interessés per comprendre la realitat de tots els seus estudiants. Dins d'aquest equip Maria Teresa Codina n'era la directora, una dona preocupada per la justícia i que buscava que la diversitat no fos un problema, sinó una font d'enriquiment per la societat.

Les diferents experiències viscudes amb Basilio González al Barri de Can Tunis van ser molt rellevants en la vida de Maria Teresa Codina. Van ser temps difícils, però a l'hora

gratificants. Basilio González destaca algunes de les experiències viscudes amb Maria Teresa i que els van fer créixer com a persones i estar satisfets de la seva tasca educativa:

- *“El placer manifestado por los alumnos y mayores después de su primera ducha”* (p.6).
- *“Las caras de pícaros cuando descubrían que ya sabían decir algunas frases con sentido”* (p.6).
- *“El placer de saberse útiles”* (p.6)
- *“La cara de fascinación al descubrirse y descubrir que existen los demás”* (p.6)

Aquest darrer projecte al Barri de Can Tunis acaba a la vegada que deixa el càrrec dins de la Regidoria de l'Ajuntament de Barcelona, l'any 1992, quan es jubila. Per una persona tan activa com Maria Teresa Codina, jubilar-se no va ser un punt i a part en la seva carrera. Un cop jubilada, continua vinculada en el món de l'educació, va mantenir una relació especial amb el Barri de Can Tunis fins que va ser enderrocat l'any 2003 i mai ha deixat d'estar en contacte amb les persones que l'han acompanyada en les diferents etapes de la seva vida. Aquest fet, només es una petita mostra de l'encant i saviesa que desprèn Maria Teresa Codina tant en l'àmbit personal com professional.

Per acabar, és doncs inevitable veure la figura de Maria Teresa Codina com una persona que des de sempre ha tingut una concepció de l'educació activa i ha sigut una gran defensora de la renovació pedagògica de l'ensenyament. Gràcies a aquestes idees i a la confiança que desprèn va poder formar part de tots els projectes explicats anteriorment i va poder arribar a un barri amb tanta marginació i problemes socials.

Amb les constants de treball en equip i l'educació per a tots, ha recolzat i demostrat, amb les seves intervencions, que l'ensenyament ha de ser quelcom que ha d'arribar a tothom, sempre partint del no al màxim possible.

Podem considerar que la trajectòria de Maria Teresa Codina representa un camí obert i dinàmic entre la utopia i la realitat.

5. Idees principals de Maria Teresa Codina

A partir de l'anàlisi dels documents inèdits de Maria Teresa Codina, hem classificat les seves idees al voltant de cinc temes: el concepte d'educació, les relacions entre cultura dominant i minories ètniques, el tractament de la diversitat, l'educació i la cultura gitana, i la renovació pedagògica. Amb aquesta aproximació als seus textos, volem reconstruir i aproximar-nos a les idees de la pedagoga, d'una forma diferent, més pròxima i vivencial. Cal recordar que aquests textos són escrits amb 20 anys de diferència i, per tant, veiem com la cultura i els problemes socials varien, encara que les idees que ja tenia Maria Teresa Codina en aquell moment, són molt semblants i totalment adaptables a la societat del moment.

La relació de documents analitzats i ordenats cronològicament, és la següent:

Doc1.1988	<i>La scolarisation des enfants gitanes en Catalogne aspects administratifs et pédagogiques, 1988</i>
Doc2.1988	<i>Reflexió sobre les dificultats de l'aprenentatge de l'infant gitano, 1988</i>
Doc3.1988	<i>Jornadas sobre relaciones interculturales y minorías étnicas, 1988</i>
Doc4.1988	<i>L'escola en el vèrtex entre la sociabilitat i la delinqüència, 1988</i>
Doc1.1989	<i>Hacia una educación intercultural. La formación de los enseñantes con alumnos gitanos, 1989</i>
Doc2.1989	<i>Diversitat cultural i adaptació escolar. Condicions i criteris sobre l'escolarització del nen gitano, 1989</i>
Doc3.1989	<i>Ante la encrucijada socialización/marginación, 1989</i>
Doc1.1990	<i>Llegir, per què? Què? Com?, 1990</i>
Doc2.1990	<i>La capacitat de joves i adults gitanos per al treball: Factor d'autoestima i de participació activa en la societat de l'entorn, 1990</i>
Doc3.1990	<i>La scolarisation des enfants tsiganes et voyageurs: stratégies et outils, 1990</i>
Doc4.1990	<i>El niño gitano y la escuela: Aproximación a su diversidad, 1990</i>
Doc1.1991	<i>Educació en la diversitat, 1991</i>
Doc2.1991	<i>Tutti a scuola, 1991</i>
Doc3.1991	<i>Infància marginada. Aproximació als perfils de la marginació, 1991</i>
Doc1.1992	<i>Una escola per a tots i una educació per a cadascú, 1992</i>
Doc1.1993	<i>La renovació pedagògica a Catalunya: Etapa 1955-1973, 1993</i>

Doc1.1994	<i>La renovació pedagògica a Catalunya: Etapa 1955-1973, 1994</i>
Doc1.1995	<i>El col·lectiu gitano avui: La seva imatge tradicional i la Barcelona 1995, 1995</i>
Doc2.1995	<i>Aprendizaje de lenguas extranjeras en un entorno bilingüe, 1995</i>
Doc3.1995	<i>Interculturalisme / Multiculturalisme, 1995</i>
Doc1.1996	<i>"Multiculturalismo", 1996</i>
Doc2.1996	<i>Gitanos, conflicte o enriquiment?, 1996</i>
Doc1.1997	<i>Diversidad social y cultural: ¿Conflicto? ¿Enriquecimiento?, 1997</i>
Doc1.1999	<i>¿Qué escuela?, 1999</i>
Doc1.2002	<i>Nous temps, noves dimensions, 2002</i>
Doc1.2003	<i>Atención educativa a las minorías, 2003</i>
Doc1.2004	<i>Quina és l'especificitat dels 3-6 anys avui?, 2004</i>
Doc1.2006	<i>Propuestas para orientar la atención educativa a las minorías, 2006</i>
Doc2.2006	<i>Formació adreçada a la inserció laboral, 2006</i>

5.1 Concepte d'educació

"L'educació, al llarg de la vida és una construcció continuada de la persona humana, del seu saber, de les seves aptituds, i també de la seva facultat de judici i d'acció. Ha de permetre a cadascú de prendre consciència de si mateix, i del seu entorn i desenvolupar el seu paper social en el món del treball i en la ciutadania" (p.1, doc1.2002)⁷.

Així és com Maria Teresa Codina veu l'educació, fent referència a l'Informe Delors. És evident que aquest concepte d'educació significa un procés amb diversos caires, que podem anomenar pluridimensional. Així doncs, l'educació, no es limita a l'adquisició de coneixements sinó que implica l'assimilació de valors i actituds, un procés d'apropiació singular i creació personal.

Cal destacar, que l'educació no només està a l'escola. És a dir, fora d'ella hi ha altres agents educatius a l'abast com la família, amics, l'esplai, els mitjans de comunicació i les noves tecnologies, entre d'altres. Aquest canvi de visió cap a una educació més global, fa que la responsabilitat d'educar ja no recaigui únicament en l'escola i en el

---

⁷ Les cites textuais dels documents analitzats les indiquem amb el número de pàgina i la referència del document.

mestre. Per tant, aquest canvi del pes específic del que fins ara eren les institucions educatives i la diversificació del nostre entorn fan evident que l'educació recau constantment en la societat. *"Cal fer xarxa entre la pluralitat d'actors socioeducatius per tal que les diferents aportacions enriqueixin el procés de creixement personal i duguin a la formació global que els nous temps necessiten."* (p.2, doc1.2002)

Maria Teresa Codina, doncs, a través d'aquesta idea ens vol aproximar a la visió de conjunt ja que si tot educa, tot ha de caminar cap al mateix sentit, unint esforços i objectius comuns cap a una educació global.

Per aconseguir aquesta educació global, Maria Teresa Codina, considera que és imprescindible que hi hagi una interrelació real, prevista i intensa entre els diferents àmbits que incideixen en l'educació partint del diàleg. Aquest diàleg l'hem d'entendre de forma vertical (entre educador i educand) i en horitzontal (entre agents educatius): *"Educant a través del diàleg, eduquem per al diàleg: no oblidem que normalment es reproduceix allò que s'ha viscut i integrat"* (p.2, doc1.2002).

Maria Teresa Codina utilitza els quatre pilars de l'Informe Delors⁸ per tal d'explicar com s'ha d'organitzar avui en dia l'aprenentatge:

- Aprendre a conèixer: es tracta de comprendre, de descobrir el món que ens envolta.
- Aprendre a fer: es tracta de posar en pràctica els coneixements, atents al perquè i al per a què de l'actuació.
- Aprendre a viure: es tracta de ser conscients de la diversitat i de la interdependència entre tots els éssers.
- Aprendre a ser: es tracta de construir la pròpia identitat i trobar el sentit de la vida.

A través d'aquests quatre pilars podem extreure una altra idea de la pedagoga: la prioritització en l'ensenyament de la comprensió per a la formació de persones amb capacitat per respondre als reptes creixents que ens planteja la vida. *"Ensenyar la*

---

⁸ DELORS, Jacques. *L'educació: hi ha un tresor amagat a dins*. Barcelona: Centre UNESCO de Catalunya, 1996.

comprensió entre les persones com a condició i garantia de la solidaritat intel·lectual i moral de la humanitat” (p.2, doc1.2002).

Una altra idea rellevant dins de l'àmbit educatiu, segons Codina, és la importància de la primera infància. *“En la tendència actual a mesurar pel resultat, per l'èxit, correm el risc de no donar l'etapa infantil el valor que té” (p.1, doc1.2004).* S'ha de tenir present que en aquesta etapa tot s'integra, que és diferent de considerar que tot educa i per tant, s'obre el camí que després ha de continuar. *“Com a mestres l'educació comporta intenció, coherència, sistematització” (p.1, doc1.2004).*

Maria Teresa Codina, entre les seves idees, destaca “Els 7 coneixements (sabers) necessaris per a l'educació del futur” d'Edgar Morin⁹. La pedagoga considera que aquests set sabers són fonamentals per l'educació de qualsevol societat, cultura i edat (no només a la primera infància). Maria Teresa Codina sempre ha cregut en la força de l'educació per canviar la societat. Ara, amb els canvis constants i la complexitat creixent de la societat, un dels reptes més difícils és saber adaptar el pensament a aquests canvis i modificar-lo a través de l'educació, sigui dins o fora de l'aula.

Després d'aproximar-nos a la seva idea i reivindicació d'aquesta primera etapa com essencial, Codina, relaciona cadascun d'aquests sabers amb el desenvolupament propi d'aquesta etapa.

Aquests set coneixements (sabers) són:

1. Les cegueses del coneixement: l'error i la il·lusió

El coneixement humà és fràgil i està exposat a al·lucinacions, errors de percepció o judici, afectivitat, cultura, idees... Així doncs, l'educació ha de mostrar que no hi ha coneixement que no estigui en menor o major grau amenaçat per l'error, ha d'ensenyar un coneixement capaç de criticar el propi coneixement i ha de fer veure que la recerca de la veritat exigeix reflexivitat, crítica i correcció d'errors.

És a partir d'aquesta idea que l'educació del futur ha de dotar als alumnes la capacitat per detectar i corregir els errors i il·lusions del coneixement, i ensenyar-

---

⁹ MORIN, Edgar. *Els 7 coneixements necessaris per a l'educació del futur*. França: UNESCO, 1999.

los a conviure amb les seves idees, sense que aquestes els destrueixin. En el desenvolupament mental de l'infant, s'ha de vetllar perquè no caigui en les dualitats i hem de valorar tant la creativitat i la poesia, com el coneixement objectiu (relació entre intel·ligència i afectivitat).

2. Els principis d'un coneixement pertinent

Davant l'allau d'informacions i problemes que percebem en la societat actual, l'educació ha de promoure una "intel·ligència general" capaç de plantejar i solucionar aquests problemes, sabent que el coneixement pertinent és a la vegada general i particular. És per això que en la relació de l'infant amb el medi, ha de poder copsar les relacions mútues i les influències recíproques, fugint del coneixement fragmentat i situant les informacions en un context. L'educació ha de vetllar per un coneixement global, multidimensional, complex.

3. Ensenyar la condició humana

Tots ens hem de reconèixer en una humanitat comuna i hem de reconèixer la diversitat cultural inherent a tot humà. En el desenvolupament de la personalitat de l'infant, hem d'afavorir que cadascú tingui coneixement i consciència de la seva identitat i, alhora, del que té en comú amb tots els altres de qualsevol lloc i temps.

4. Ensenyar la identitat terrestre

La història humana va començar amb els humans dispersos per tot el planeta terra i durant anys totes les persones van viure aïllades en regions, fet que va crear una diversitat de llengües, religions i cultures. En els temps moderns s'ha produït la revolució tecnològica que ha permès tornar a relacionar aquestes cultures.

En el desenvolupament de sentiments i actituds bàsiques, hem de donar a conèixer a l'infant que, des de sempre, tots tenim uns mateixos problemes de vida i de mort, per molt diferents que siguem, i l'hem d'ajudar a trobar sentit i valorar els contracorrents amb els que es pugui trobar.

5. Afrontar les incerteses

La societat en la que vivim està plena d'incerteses i aquestes incerteses existeixen sobre la validesa del coneixement. Quan prenem una decisió, comença a funcionar l'ecologia de l'acció, és a dir, es desencadenen una sèrie d'accions i reaccions que afecten al sistema global i que no podem predir. Ens hem educat en un sistema de certes, però no per a la incertesa.

És per això que, en el desenvolupament dels sentiments i actituds bàsiques de l'infant, també cal establir relació entre el risc i la precaució i proporcionar estratègies de confiança, en un mateix i en els altres, per superar l'inesperat.

6. Ensenyar la comprensió

L'educació ha d'abordar de manera directa i en els dos sentits la comprensió interpersonal i intergrup, i la comprensió a escala planetària. Cal tenir present que la comunicació no implica comprensió, ja que aquesta sempre estarà amenaçada per els codis ètics dels demés, els costums, les opinions i visions sobre les coses, i les vivències. Per millorar en la comprensió és necessària l'empatia cal als demés i la tolerància cap a les diferents idees i formes, mentre no atemptin contra la dignitat humana.

Tot i que la comunicació no impliqui comprensió, és el primer pas per arribar-hi. És per això que en el desenvolupament de l'infant del llenguatge, comunicació i representació, i en la relació amb l'entorn social, s'ha de tenir present que hem de partir d'una bona comprensió/comunicació verbal per arribar a la identificació amb l'altre, que esdevé un altre jo. Hem d'educar als infants per habitar-los a comprendre i mirar-se a ells mateixos, abans de jutjar.

7. Ètica del gènere humà

L'ensenyament d'una ètica vàlida per a tot el gènere humà és una exigència dels nostres temps. En l'educació del comportament habitual, l'infant ha d'assimilar la relació entre la diversitat i el bé comú i ha d'afavorir que la consciència de la relació entre individu i col·lectivitat, es tradueixi en voluntat de més bona convivència.

“Per més senzilla que sigui l’actuació o la intervenció educativa, si té present algun d’aquests sabers, serà la base per a l’educació del futur” (p.2, doc1.2004).

Les idees educatives i la línia pedagògica que ha seguit Maria Teresa Codina, han marcat la percepció del seu concepte d’educació. En les diferents actuacions que ha dut a terme durant la seva vida, sempre s’han vist presents i han suposat una manera de fer, de crear i pensar molt marcada per aquesta ideologia. Són idees fortes, que també han tingut incidència en el concepte d’educació que tenim avui en dia.

5.2 Relacions entre cultura dominant i minories ètniques

“Así como la sociedad occidental actual solo se da cuenta de lo que representa la tala de la selva amazónica cuando a la propia sociedad le atañe alguna consecuencia de aquella explotación, de modo parecido los sectores de la Ciudad que se pueden considerar del “Norte”, llegamos a percibir algunas situaciones de conculcación de los derechos humanos que sufren numerosos representantes del “Sur” entre nosotros, únicamente a partir de las salpicaduras que nos alcanzan. (p.1, doc3.1989)

A través d’aquestes paraules Maria Teresa Codina ens vol aproximar a la idea que sovint, la societat actual, no veu i no vol veure aquestes mancances, fins que no ens influeixen de manera directa. Aquestes “salpicaduras”, com diu ella, es poden traduir en inseguretats ciutadanes, delinqüència juvenil, absentisme, deserció i fracàs escolar, que, només quan són molt presents i visibles, és quan s’actua.

La situació sociològica actual de creixent contacte entre cultures ens porta a diferenciar entre cultura dominant i minories ètniques *“diversidad, interculturalidad... palabras de moda”* (p.6, Doc1.1997).

Abans de començar a parlar sobre aquest tema, Maria Teresa Codina fa una precisió d’alguns termes per assegurar la correcta comprensió d’aquests. Es refereix a educació com el ple desenvolupament de les potències personals i com la capacitació per desenvolupar-se en el propi grup i per participar en la societat, la d’ara i d’aquí. En quant a les minories ètniques fa una gradació entre termes; parlem d’ètnia quan un

conjunt de persones posseeix un sistema cultural diferenciat, clarament perceptible des de l'exterior, i sobretot sentit i apreciat per els propis membres. Considera minoria ètnica un col·lectiu humà, diferenciat d'aquesta forma, que no està reconegut com a "portador de la cultura oficial" del lloc i del moment. Finalment, parla de minoria ètnica marginada quan les relacions de poder resulten fortament asimètriques respecte l'entorn sociocultural. Partint sempre de la idea que *"toda minoria se define en relación a una supuesta mayoría"* (p.1, doc1.2003).

Maria Teresa Codina sempre reforça la idea que, en aquesta panoràmica sociològica, s'ha de tenir en compte que pobresa i marginació són situacions qualitativament diferents. La pobresa és l'últim esglaió de l'escala social, representa una diferència quantitativa amb l'esglaió anterior, mentre que la marginació, és l'exclusió de l'escola social. Per arribar a una relació positiva d'intercanvi enriquidor dels diferents col·lectius han de tenir en comú els nivells necessaris per viure dignament, ja que sinó la diferència aboca a la marginació.

En quant a la relació general de la cultura majoritària respecte la minoria ètnica, com per exemple, la població gitana, Maria Teresa Codina fa referència a les tres tendències de J.P. Liégois, per explicar les línies que s'han anat seguint al llarg de la història. *"Las seguimos porque en un grado u otro se repiten no solo a nivel general en nuestra sociedad actual, sino en las actuaciones a nivel escolar, desde la asignación de escuela hasta el trato diario directo con el alumno"* (p.4, doc3.1988). Aquestes tres tendències són:

1. L'exclusió, com a negació geogràfica:

Des de l'arribada dels gitanos a Europa als segles XIV-XV, aquests han sigut considerats com intrusos, estrangers, que creen desconfiança i por, i com a conseqüència, s'han donat desterraments i prohibicions, a més a més de càstigs absolutament humiliants i inhumans d'aquests. Els resultats d'aquesta exclusió per part de la societat dominant cap a una cultura minoritària, com és la ètnia gitana, han sigut motiu de replegament i reforç de la seva identitat.

2. La reclusió:

Com a conseqüència, la negació agafa forma de reclusió, la qual té com a objectiu la localització (geogràfica i social) dels marginals en la societat hegemònica que els envolta. *“El resultado es la negación social, unas veces expresada en los ghettos, a partir de cerrar y reducir el grupo, otras veces el resultado es la conformación obligada al resto de la población: es la llamada integración”* (p.5, Doc3.1988).

3. La inclusió:

La tercera tendència és la inclusió. Des de la segona meitat del segle XIX sorgeixen consideracions humanitàries. Representa la voluntat dels poders públics d'assimilar al gitano o al marginat, considerat com inadaptat que planteja problemes socials. *“En este contexto el gitano ya no està prohibido, ni físicamente cerrado, sino que está controlado”* (p.5, doc3.1988). Així doncs, Maria Teresa Codina considera que les mesures generals d'assimilació en les que es troba rodejat el gitano, mai el defineixen tal i com és, sinó tal com convé que sigui per necessitats d'ordre social i polític.

Maria Teresa Codina transmet la idea que la situació actual requereix una opció per iniciar una dinàmica, positiva, de convivència creixent, en el que es visqui el ple exercici de drets i deures de tots els ciutadans, tant de la societat dominant com de la cultura minoritària. Quan no prenem aquesta opció, el procés es dona igualment però en sentit negatiu: *“la relación entre culturas, siempre produce una espiral que será de progresivo acercamiento o será de rechazo creciente”* (p.3, doc1.1997).

Donat aquest context social, és evident que, per una banda, l'educació de la societat majoritària i la de la minoria marginada està en la base d'un procés d'aproximació. Per altra banda, l'escola resulta ser catalitzadora dels diferents conflictes que viu l'infant *“ni puede ser la solución, ni puede inhibirse ante la multiplicidad de problemas”* (p.3, doc1. 1997).

Durant les diferents experiències viscudes per Maria Teresa Codina al llarg de la seva vida en el món de la marginació gitana, ha pogut anar observant pinzellades i actuacions com a expressió d'aquestes tres tòniques, des del nivell macro fins al micro,

el que tracte el mestre a la classe. És en aquest moment quan toca parlar de l'escola, de veure com aquesta afronta o pot afrontar la diversitat cultural i aprofitar de forma positiva aquesta diversitat de cultures.

“Necesitamos el conocimiento directo y dinámico de la realidad ante la que nos encontramos, de los recursos de qué disponemos, para encontrar formas de atender , de prevenir las situaciones de marginación social, de garantizar el derecho de las minorías a la propia identidad cultural, de rentabilizar la diversidad cultural” (p.16, doc1.1997).

L'escola tendeix a ser l'expressió del moment sociocultural actual i la preparació del futur. En aquesta conflueixen les ganes de promoció i progrés, amb els fruits negatius de la desigualtat i injustícia social. *“Ya hemos dicho que la escuela no puede resolver déficits que arrancan de puntos de vista muy diversos; pero tiene el deber cuando menos de no agravar las situaciones”* (p.7, doc3.1988).

En aquest sentit que, per avançar cap a una societat més humana en les condicions de vida i en les relacions entre els diferents grups que la componen, és imprescindible, entendre l'educació com la possibilitat d'augmentar la comprensió del món, d'ampliar l'actitud de relació i convivència, de desenvolupar i canalitzar l'energia personal, d'augmentar la capacitat de promoció i plaer, de profunditzar i finançar en el binomi la responsabilitat i llibertat, i de potenciar la dignitat i els valors personals.

“Ante la tendencia de definir las situaciones de los alumnos en términos de carencias, como profesionales hemos de reaccionar averiguando las aptitudes de cada alumno, a fin de potenciarlas y llegar a adecuar el proceso del aprendizaje” (p.3, doc1.1997).

Perquè això sigui possible, el mestre ha de tenir coneixement de l'entorn cultural de l'alumne, la situació del propi en relació a aspectes madurats i característiques específiques, els objectius concrets de l'aprenentatge i les condicions i fases del procés didàctic a seguir. Aquesta idea de Maria Teresa Codina es fa present en les diferents intervencions educatives que ha dut a terme.

L'escola té la missió de donar el dret de cada alumne a l'educació. La diversitat deguda a la singularitat de cada alumne, pot ser font d'enriquiment mutu, o bé motiu de

classificació, de progressiva categorització i de gradual discriminació dels alumnes. És des d'aquest punt de vista que Maria Teresa Codina reflexiona sobre l'interculturalisme i l'abordatge d'aquest. *"El pluri o multiculturalismo es punto de partida. El interculturalismo ha de ser la meta de ese proceso"* (p.2, doc1.1997).

Per poder aconseguir aquest interculturalisme, Maria Teresa Codina fa una reflexió sobre les condicions necessàries perquè sigui possible:

"Para que se dé un proceso intercultural, será condición indispensable partir de relaciones simétricas entre los colectivos en cuestión. Mientras sean asimétricas las relaciones entre el grupo autóctono y la minoría cultural, mientras uno y otro colectivo no tengan en común los niveles necesarios para vivir dignamente, la diferencia entre uno y otro no es simplemente cultural: lo que en una situación de bienestar es diversidad que complementa y enriquece, en un marco de desigualdad sociológica tal que comporte privación de derechos fundamentales, la diferencia se convierte en divergencia y aboca a la marginación" (p.7, doc1.1997).

Finalment, Maria Teresa Codina ens transmet un missatge de lluita per tal d'aconseguir una societat que possibiliti exercir els drets humans i, fonamentalment, lluitar per una política educativa que garanteixi l'escola com a servei públic per a tots els ciutadans, tant de la majoria dominant com de les minories marginades, buscant una escola amb un projecte educatiu que s'adeqüi a cada realitat.

"Como maestros, hemos de estar convencidos, de que abordando lúcidamente las diversas situaciones conflictivas, contribuimos a la creación de líneas de actuación destinadas a mejorar la calidad de la vida. Cada paso condiciona el próximo: por ello resulta indispensable que cada una de las actuaciones diarias y habituales, sea coherente con el deber de atender, como ciudadanos y como maestros, el derecho a la educación que tiene cada niño" (p.13, doc3.1988).

"Es evidente que ante la encrucijada socialización/marginación en que se encuentra la infancia que pertenece a minorías étnicas y/o a la "sociedad del Sur", los que en un aspecto u otro encarnamos al "Norte", tenemos el deber de buscar con tenacidad y eficacia las formas de que todos y cada uno de los ciudadanos consiga sus derechos, y

de que sea reconocido entre éstos el derecho a ser diferente sin quedar al margen (p.10, doc3.1989).

5.3 Tractament de la diversitat

“Podemos enfocar la diversidad como un mal menor que hay que evitar, o bien podemos mirarla como una avanzada de la vida real, es decir, como una posibilidad que hay que aprovechar” (p.4, doc3.1989).

Maria Teresa Codina a través dels seus escrits ens transmet la idea de la diversitat com un fet real dins de la nostra societat i que per tant, recau també dins de l'àmbit educatiu. Hem de tenir present, que aquest concepte és molt ampli i que la diversitat s'entén des de moltes perspectives diferents. Partint doncs d'aquesta idea, la pedagoga, ens dóna diferents punts de vista per treballar amb i des de la pròpia diversitat. *“El tractament real de la diversitat esdevé la pedra de toc de la qualitat educativa a qualsevol nivell”* (p.7, doc1.1992). Cal tenir present que la diversitat a l'aula per part del mestre pot viure's en clau d'homogeneïtat o d'heterogeneïtat. També cal destacar que el respecte envers la diversitat i l'especificitat dels individus és un principi fonamental per tal de dur a terme un “ensenyament normalitzat” i és aquest camí el que l'educació a de seguir per tal de promoure una societat més justa, més lliure i més igualitària.

La diversitat, doncs, ha de ser percebuda no des de l'òptica d'acceptació i tolerància, sinó com una possibilitat d'intercanvi i enriquiment mutu. Percebuda amb el realisme que ens porta a reconèixer les diferències que humanitzen perquè complementen.

L'escola, per principi, té la funció d'educar tots els alumnes i cada alumne ha de rebre l'educació adequada, atenent així a la diversitat. És per aquest motiu que hi ha tres condicions bàsiques per realitzar una bona acció educativa: objectiu, sistematització i coherència. *“Perquè una actuació resulti educativa cal que, de forma estructurada i sistemàtica es proposi un objectiu, i perquè l'actuació sigui realment eficaç, cal assegurar la coherència entre els diversos aspectes i moments dintre del marc en què se situa l'acció* (p.12, doc3.1995).

Aquest és un fet que cal tenir molt present ja que sovint els mestres tendeixen a dur una pràctica on l'educació no s'adreça a aquesta diversitat. *“L'escola ha de respectar les diferències i no convertir-les en desigualtats”* (p.2, doc1.1992). Per fer-ho possible, cal garantir que tots els alumnes assoleixin els objectius bàsics i mínims, i s'ha de lluitar pel màxim desenvolupament de les capacitats de cada alumne. *“Valorar a cada alumno según sus propias posibilidades y según el propio progreso”* (p.5, doc1.2006).

Per tant, l'acció educativa s'ha de moure entre dos extrems: garantir uns objectius comuns i oferir una atenció diversificada. *“Hem d'aconseguir la diferenciació que no porta a la discriminació”* (p.6, doc1.1992).

També és imprescindible conèixer les característiques psicològiques dels alumnes corresponents a cada etapa evolutiva, per trobar la didàctica que permeti connectar amb la seva idiosincràsia i potenciar els seus propis recursos com a mitjà de progrés personal. Els mestres han de trobar les aptituds inherents a unes formes culturals que ens esdevinguin aliades (motivació i procés d'aprenentatge). *“Caldrà que com a professionals, diferenciem entre el que són aptituds inherents a formes culturals, per tant elements diferencials que poden ser base d'enriquiment personal i intercanvi cultural, del que és resultat d'un entorn sociocultural negatiu i que es tradueix en termes de mancances”* (p.7, doc3.1995).

Codina, creu que s'ha d'anar cap a una línia pedagògica flexible, buscant un ambient acollidor i, alhora, exigent. D'altra banda, el mestre ha de buscar una actitud de relació interpersonal i un enriquiment recíproc a través del reconeixement i del respecte de les diferències, valorant el que és propi de cada individu i desitjant l'intercanvi i la complementarietat entre persones. *“Para llegar a una relación verdaderamente intercultural, es necesario en primer lugar admitir las diferencias y, progresivamente, respetar el derecho a ser diferente, reconocer los valores del otro, y finalmente, desear el enriquecimiento que resulta el intercambio”* (p.9, doc1.1996).

5.4 L'educació i la cultura gitana

“Sempre hem dit que l'escala social té molts esglaons i que com a punt de partida el que és important és formar-ne part d'algun, encara que només sigui el primer” (p.1, doc2.2006).

Maria Teresa Codina al llarg de la seva vida ha estat vinculada amb la cultura gitana i s'ha aproximat a l'educació d'aquest entorn. És per aquest motiu, que creiem que hem d'explicar les percepcions que Codina n'ha extret i les idees i alternatives per integrar l'educació en aquest entorn, sempre des de la justícia. *“Només la justícia és el que allibera, integra el marginal en la societat i el fa útil”* (p.3, doc2.2006). Només així podrem entendre d'on partia el treball de la pedagoga i sobretot, aproximar-nos millor a la vida de tots aquells infants.

En qualsevol entorn educatiu, ja sigui en un context sociocultural gitano o no, per oferir una qualitat educativa és imprescindible que el mestre proporcioni a l'alumne l'aprenentatge de continguts que recullin i connectin amb el seu bagatge cultural i li siguin d'interès i d'utilitat. Aquest fet, requereix per part del mestre el coneixement de l'entorn i de les característiques de cada infant. Per fer-ho Maria Teresa Codina va haver d'aproximar-se a ells i entendre'ls. Després de l'observació directa dels infants del col·lectiu gitano Maria Teresa Codina ha aconseguit fer una aproximació descriptiva de les característiques més rellevants, i de la forma de viure i comportar-se d'aquesta minoria ètnica, des del punt de vista escolar.

En un context sociocultural gitano, aquestes característiques es poden veure de manera molt marcada, així doncs, és important que els docents tinguin present les actuacions i reaccions dels alumnes dins d'un entorn com aquest, per poder-les adaptar correctament a les necessitats que els infants presentin.

Seguidament, podem observar a grans trets aquells aspectes que defineixen a l'infant gitano en l'àmbit més personal, cognitiu i socioafectiu:

1. Personalitat: Prevalença del present sobre el futur, intuïtiu, resistència davant situacions difícils i intolerància davant de dificultats, impetuosos i extremistes, ansiosos, violents i agressius. *“A los 6, 7 años, los chavalines de los*

Barrios marginales suelen haber absorbido los valores y actitudes básicas de esta subcultura, cosa que les reduce la disposición mental necesaria para aprovechar los eventuales cambios de situación o las posibilidades de mejora con que se encontrasen a lo largo de su vida” (p.2, doc3.1988).

2. Estructures mentals i cognoscitives: Ascendència del pensament concret davant l'abstracte, discurs mental inductiu, manipulatiu, estructuració espaciotemporals en base a la vida diària, desenvolupament dels sentits no auditius, aprenentatges a través de l'experiència.

3. Nivell socioafectiu: Sensibles als reforços d'ordre tangible, interessos realistes, criteri unidimensional, bon desenvolupament de formes de relació no verbal, expressivitat en les situacions informals, aprenentatge en marcs de relació horitzontal.

Per proporcionar una bona oferta educativa, que s'adeqüi a les demandes del moment i de la societat actual, s'ha de tenir present que aquests trets fonamentals han de tenir la seva correspondència en el projecte educatiu i l'enfocament didàctic que el mestre segueixi. *“Cal preveure, planificar, sortir del pas amb realisme i coherència per tal de frenar dintre del possible la degradació de la societat, i contrarestar la situació actual” (p.8, doc4.1988).*

Maria Teresa Codina, en un context sociocultural gitano, les pautes que proporciona com a consell perquè el mestre segueixi una didàctica adequada són: tenir un comportament serè, conèixer el bagatge i el procés personal de cada alumne, utilitzar la curiositat com a aliada de motivació i comunicació, seguir pautes per ajudar a una estructura mental, avançar en la línia de la generalització i l'abstracció, establir gradacions en els objectius (objectius assequibles), trobar un tipus de repetició que ajudi a assimilar, reconduir/corregir els errors de l'alumne, treballar l'expressió verbal, i comprovar el què i el com aprenen els alumnes.

Seguint en la incidència que tenen alguns aspectes culturals de la comunitat gitana en el context i funcionament escolar, és indispensable tenir en compte la organització d'aquest col·lectiu. El col·lectiu gitano té un sistema d'organització interna i

d'organització econòmica, té un sistema de valors i idioma, i una llarga història al darrere, fet que dóna resposta a les actituds i maneres de fer que puguin tenir.

D'altra banda, un altre fet evident i que fa més notòria la diferència entre les cultures i les conseqüències que això comporta, és la visió que tenen els gitanos de l'escola. Aquests perceben l'educació com un engany de la gran massa social, de la majoria cultural, el que ells anomenen "paios". *"Los gitanos perciben la escuela como institución exterior a su mundo: la ven afectada por los signos y valores de los payos, y por tanto como hostil, engañosa, extranjera o simplemente extraña"* (p.4, doc3.1988).

Maria Teresa Codina explica que la tendència constant que aquests tenen a desconfiar de l'escola podem interpretar-la com un mecanisme de defensa de la pròpia identitat, del seu futur. Aquest fet i aquest distanciament és però, fruit de molts anys de bagatge, on els gitanos s'han mantingut al marge de la cultura dominant i han resistit a tota mena de moments, preservant així la seva identitat. *"El poble gitano ha demostrat un grau molt elevat de resistència cultural a la fusió i al mestissatge malgrat haver estat víctima de totes les variants de política socials amb les minories des del genocidi fins el pluralisme cultural d'avui"* (p.3, doc2.1996).

En el món gitano, el pas per l'escola no és un fet essencial en la seva vida per poder desenvolupar-se en el seu entorn. *"(...) la transmisión oral y directa de sus leyes y formas culturales, no ha hecho necesaria la escuela: como máximo se constata la necesidad de aprender a leer y escribir que la vida actual impone"* (p.4, doc3.1988).

Partint d'aquest "hermetisme" de l'ètnia gitana i la percepció d'aquests envers l'escola i la seva influència de la societat dominant, la qualitat educativa es donarà segons el grau d'acollida, de solidaritat de l'ambient escolar i del nivell d'adequació de les ensenyances a la realitat de cada alumne.

És evident que l'escolarització dels nens marginats no és independent de la relació general de la minoria marginada amb la majoria dominant. És per això, que a l'escola conflueixen elements negatius fruit de la desigualtat i de la injustícia socials, encara que no es donin d'una manera clara i aïllada. És en aquest moment, on l'escola i el mestre, han d'actuar i oferir una abundància d'elements positius per contrarestar-los.

“La escuela actúa como catalizador y pararrayos de los numerosos conflictos que vive el niño, consecuencia de su situación en la sociedad. A su vez, el maestro, que como ciudadano forma parte de esa sociedad, como profesional refleja y transmite una determinada concepción y valoración de la sociedad, de la escuela, de la persona, del momento. Y lo hace a través de las mil opciones que toma a lo largo del día en la vida escolar” (p.3.doc3.1989).

Per els infants d'un entorn socialment desafavorit el pas per l'escola pot afectar de forma negativa o bé positiva. A continuació, podem veure la idea que Maria Teresa Codina ens transmet respecte aquestes dues possibles experiències dins l'escola:

Entenem l'escola com a element positiu, quan aquesta dona a l'infant marginat la possibilitat d'augmentar la comprensió del món, ampliar la seva aptitud de relació i convivència, i desenvolupar i canalitzar l'energia personal. En canvi, s'entén com a element negatiu, quan l'escola desaprofita les potències personals de cada alumne i la seva actuació tendeix a posar-lo en situació de progressiva actitud dissocial, actitud que pot venir donada per conflictes amb els mestres, per qüestions d'aprenentatge amb els companys i amb la pròpia institució.

Els factors escolars que segons Maria Teresa Codina representen un desaprofitament d'aquell impuls innat i insaciable que tot infant manifesta, són:

En primer lloc, l'escola té la tendència de situar els alumnes segons el nivell de coneixements. Molt relacionat amb aquesta idea, l'escola tendeix a col·locar en els grups d'Educació Especial els alumnes que presenten diferències de nivell, fent visible la predisposició de dividir als alumnes en dues parts diferents i oposades. Provoca així, una separació més notable entre l'alumnat i una creixent aparició de la desigualtat.

En segon lloc, l'escola tendeix també a optar per la repetició de curs com a única solució, sense plantejar-se prèviament mecanismes per atendre al màxim la diversitat de l'aula. Aquesta idea també recau en el factor de sociabilitat, ja que no ajuda a cohesionar el grup i les diferències que en aquest existeixen. Per acabar, una dinàmica que es dona de manera generalitzada a moltes escoles i que agreuja l'aprofitament de les possibilitats personals de cada infant i provoca l'aparició de desigualtats, és la

tendència d'excloure a l'infant com a única resposta davant dels diversos conflictes, des de treure de classe quan hi ha una incidència, fins a l'expulsió definitiva del centre.

Així doncs, l'escola ha d'avarcar una doble perspectiva. D'una banda ha d'atendre les situacions de marginació social i prevenir altres que puguin arribar a ser-ho, i d'altra banda, ha de garantir el dret a la pròpia identitat cultural de les minories.

L'objectiu principal que Maria Teresa Codina es plantejava sempre amb l'educació en contextos marginats és possibilitar l'accés al món laboral i buscar la participació de la societat majoritària, amb els drets i deures corresponents. Codina comenta que per arribar als objectius proposats, l'únic camí és a través del respecte (reconeixement de les diferències), la complementarietat (valoració de les diferències) i l'intercanvi (enriquiment a partir de les diferències).

Maria Teresa Codina, destaca que l'èxit i el fracàs escolar tenen relació amb el medi sociològic dels alumnes i és per aquest motiu, que es fa evident un gran contrast entre les dades del nivell acadèmic del centre amb el de la perifèria. Així doncs, l'assistència dels infants, recau en la seva edat, l'estabilitat econòmica – laboral, les condicions de vida, l'estructura familiar, l'acollida del centre i l'actuació del mestre: *“És evident que ser mestre en aquests contextos – personal, familiar i social- significa nedar constantment contra el corrent”* (p.4, doc2.2006).

Les conclusions de l'anàlisi i la comparació de les dues realitats, són:

1. La importància de tenir autonomia política per planificar l'educació.
2. Les greus dificultats d'escolarització dels infants gitanos (a nivell quantitatiu i a nivell qualitatiu).
3. Les polítiques realitzades fins ara han estat només dirigides i motivades per evitar conflictes entre ètnies.
4. L'objectiu principal de la política educativa hauria de ser l'educació dels infants.
5. És molt important que les accions que es realitzin siguin coherents entre elles i sorgeixin de la reflexió sobre el context i la pràctica.

D'altra banda, la pedagoga reivindica la manca de continuïtat, coherència i inversió en prevenció en els projectes iniciats en aquest sector, causats en gran mesura, per una insuficiència de pressupost o el canvi de responsables polítics del sector. Pensa que aquesta prevenció i la presa de consciència de la situació és una actitud clau per tal de minimitzar la marginació dins de la societat. *“Cal preveure, planificar, sortir al pas amb realisme i coherència per tal de frenar dintre del possible la degradació de la societat, i contrarestar la situació actual”* (p.8, doc4.1988).

Maria Teresa Codina, millor que ningú, sap que no es parteix de zero i que els mestres han de buscar alternatives, estratègies i mecanismes fixant-se i valorant anteriors projectes que ja s'hagin dut a terme. *“Hi ha intents i experiències que cal analitzar amb l'objectiu de poder-les reconduir i generalitzar si s'ho valen”* (p.8 ,doc4.1988).

Finalment i com a tall de reflexió, Maria Teresa Codina, ens transmet aquestes paraules:

“Només a partir de la presa de consciència de la situació per part dels sectors de la societat que, en definitiva som els causants de la marginació, només a partir d'una voluntat política dels nostres governants de progressar cap a la concepció d'una escola realment al servei de tots, d'un enfoc d'educació com a atenció als alumnes de forma individualitzada, com a persones, es pot començar a pretendre que l'escola redueixi fins a l'anul·lació la seva vessant cap a la marginació i desplegui la vessant cap a la sociabilitat” (p.9, doc4.1988).

5.5 La Renovació Pedagògica

“(…) la història es teixeix a partir del senzill fer i desfer de cada dia, i que mentre hi ets, poques vegades preveus el que després serà història, i no saps com acabarà” (p.8, Doc.1994).

Parlar de Maria Teresa Codina és parlar de Renovació Pedagògica ja que ella en va ser una de les capdavanteres: *“s'avança quan hi ha un objectiu i una actitud”* (p.9, Doc1.1994). És per això que en els seus textos inèdits fa referència sovint a aquesta

etapa essencial per l'ensenyament a Catalunya. D'altra banda, durant la renovació pedagògica sorgeixen idees que Codina utilitza al llarg de la seva trajectòria personal buscant una educació com a mitjà de canvi social i sempre tenint present una pedagogia activa. *"Resumint, no ens podem limitar a proporcionar informació, ni tant sols a augmentar coneixements: hem d'aconseguir el desenvolupament de tota la persona"* (p.8, doc2.2006).

La renovació pedagògica de la segona meitat del segle XX a Catalunya emergeix en contraposició de l'escola franquista i tradicional. Un grup de mestres i pares de classe mitja/obrera vinculats amb la cultura catalana plantegen una educació diferent a la establerta. *"(...) l'actitud dels mestres que no ens resignàvem al tipus d'educació amb què ens trobàvem a l'escola de l'època franquista, passiva, de clar tarannà feixista on privaven els ensenyaments memorístics i l'exaltació patriòtica"* (p.1, Doc1.1994).

Tot plegat recau en un projecte educatiu que busca en la diversitat l'enriquiment, la coeducació, l'atenció individualitzada i molts altres conceptes que avui en dia englobem dins de l'anomenada "atenció a la diversitat".

Cal doncs, esmentar els trets característics del projecte educatiu de les escoles renovadores per entendre així millors les idees de Maria Teresa Codina i d'aquells amb qui va compartir experiències i anys de professió. A continuació podem observar l'amalgama d'idees que aquesta escola nova pretenia dur a terme i que defineixen les línies pedagògiques que seguia el projecte.

Buscaven el desenvolupament harmònic de tot els aspectes de la persona des de parvulari, i la potenciació de les seves possibilitats, per fer-ne una persona lliure i responsable, capaç de participar en una societat del seu temps. També cercaven la interiorització de normes, educació de la llibertat i de la responsabilitat.

En quant a la didàctica, necessitaven mestres implicats amb la seva tasca professional i que tinguessin present l'actualització de la metodologia a través de la recerca d'una qualitat pedagògica. Aquesta qualitat pedagògica es traduïa en el treball individualitzat dels alumnes que els proporcionés una atenció adequada a les seves necessitats i possibilitats i l'aprenentatge de treball en grup (grups flexibles).

Aquest projecte valorava positivament la socialització dels infants i creia en una coeducació, progressiva des del parvulari.

Finalment es buscava un equilibri entre normes i la potenciació del sentit de la responsabilitat tant a l'escola com a dins de l'aula.

La renovació en la pedagogia i la metodologia de l'ensenyament que proposava recolzava sobre els principis de la pedagogia activa, en la qual es donava la màxima importància a l'observació i l'experimentació, la confiança en els recursos de l'infant per aprendre, la promoció de l'aprenentatge crític a partir de l'observació de la realitat i la llibertat en l'elecció de les activitats; alhora això es combinava amb una gestió democràtica de l'aula i la participació de l'alumnat en les decisions que s'hi prenen. A continuació, podem veure doncs com Maria Teresa Codina explica les principals idees de la Pedagogia Activa a Catalunya:

- Assimilació de conceptes i sistemes conceptuals a partir de vivències.
- Sortides escolars (afavorir el contacte amb la realitat).
- Currículum on hi entren matèries no directament conceptuals: música, plàstica, dansa, etc.
- Arrelament del lloc on està situada l'escola (comarca, barri...) i aprofundiment de la cultura pròpia i obertura d'altres.
- Diferenciació entre "classe de religió" i catequesi.
- Col·laboració entre pares i mestres.
- Utilització de materials reals, propers i senzills, i realització de sortides escolars.
- Conreu de la llengua materna, com a base d'un bilingüisme real i pràctic.
- Utilització del llibre de text com a referència: treball amb altres llibres i confecció personal del propi text.
- Foment de la lectura com a esplai, progressivament coneixement directe de la literatura.
- Recuperació de formes culturals catalanes (festes, tradicions...).

Finalment, cal destacar la importància de tenir una estructura i un funcionament definit que s'adeqüi a la línia pedagògica que segueix l'escola. Maria Teresa Codina a través de les seves paraules ens explica com era tot plegat i quines pautes es seguien:

- Direcció amb funció de dinamitzar, de coordinar, d'informar.
- Treball en equip entre els mestres per cercar el què i el com.
- Treball de pedagogia: acoblar l'educació activa als nivells oficials.
- Treball de psicologia: per atendre les necessitats individuals, de les diferents edats; coneixement directe de les noves orientacions i corrents pedagògics més enllà de les nostres fronteres.
- Aplicació de proves objectives, per tal de poder adaptar l'ensenyament a les necessitats reals de cada alumne.
- Sistema de quotes variables i de mensualitats fixes (per aconseguir una escola no classista). *"Des del començament un aspecte determinant de l'escola, va ser el sistema de quotes variables i de mensualitats fixes. Era la forma que l'escola, tot i ser privada, no fos classista"* (p.5, Doc1.1994).

Per acabar, la pròpia Maria Teresa Codina utilitza un poema de Gabriel Celaya anomenat "Aprender a nadar" amb el qual exposa la idea que l'escola, al cap i a la fi, també té la seva vessant de poesia i ens intenta transmetre doncs, aquest afany de canviar les coses que durant l'etapa de la Renovació Pedagògica es va dur a terme:

"Aprender a nadar" Gabriel Celaya:

Mientras otros piensan qué se debe hacer, yo hago.

Mientras otros discuten qué está bien, qué está mal, yo sigo en lo real.

Mientras otros debaten qué se debe cambiar, yo cambio.

Mientras otros piensan, yo, sin pensar, canto."

(p.9, Doc1.1993)

6. Conclusions

“Del no al màxim possible”, aquest és el punt de partida de Maria Teresa Codina i és la frase que millor defineix com és ella en l'àmbit personal i professional. I de fet, aquesta mateixa frase ens ha servit per dur a terme aquest Treball de Final de Grau, on hem intentat convertir allò impossible en possible. Al començar el treball, vam tenir molts dubtes, veiem que era un procés molt llarg i teníem la sensació de treballar molt, però d'obtenir pocs resultats. Ara, després d'aquest procés, veiem que tot allò que veiem tan llunyà i difícil, s'ha acabat convertint en una realitat.

Aquest treball finalitza aquí, amb aquestes paraules, però el trajecte, el bagatge de tot plegat és llarg i ha estat compartit en tot moment. Podem dir que a través d'aquesta recerca hem crescut, hem vençut adversitats i sobretot, ens hem impregnat de saber. Maria Teresa Codina és una figura clau per a la nostra educació, pel nostre país i és un exemple a seguir. Tot el que hem llegit sobre ella i hem compartit, avui és una realitat, que ja hem incorporat a les nostres vides i a la nostra formació i que esperem incorporar-la a la vida dels altres, per fer un reconeixement a la pedagoga i fer justícia a una educació que va més enllà.

Amb aquest treball de final de grau ens proposàvem dos objectius principals. Per una banda, aprofundir en la trajectòria personal i professional d'una de les pedagogues més importants del segle XX a Catalunya, Maria Teresa Codina i, per altra, analitzar documents inèdits escrits per ella per conèixer les idees educatives d'aquesta. Les conclusions finals les hem estructurat a partir d'aquests dos eixos als quals hi hem afegit algunes reflexions sobre el procés metodològic seguit.

6.1 Sobre la trajectòria

Després de realitzar aquest treball, hem pogut comprovar que Maria Teresa Codina és símbol de creixement personal. Durant la seva trajectòria vital ha anat desenvolupant accions que sempre buscaven algun canvi o millora, cercant així una educació per a tothom, un repte que avui dia encara s'ha d'aconseguir.

El procés que hem seguit per elaborar la trajectòria de vida de Maria Teresa Codina ha estat laboriós però molt gratificant. Prèviament vam haver d'informar-nos de qui eren totes aquelles persones i preparar unes entrevistes amb sentit i on tot allò que volíem plasmar es fes evident. Amb aquesta feina doncs, volíem conèixer a Codina, d'una forma diferent, defugint d'una simple biografia freda i distant, i buscant una forma més viva i pròxima de conèixer la pedagoga. Hem viatjat per diferents territoris catalans, per poder compartir una estona amb aquelles persones que un dia o altre van treballar al costat de Maria Teresa Codina i la van conèixer també en el terreny personal. Ha estat el tros del treball més especial i proper, ja que hem pogut descriure una Maria Teresa, fins ara coneguda només per alguns.

Pel que fa a la trajectòria que ha seguit Maria Teresa Codina, ens agradaria destacar la curiositat educativa que l'ha caracteritzat des de que va entrar en el món educatiu. Aquesta curiositat educativa, l'ha portat a una formació permanent, buscant sempre estratègies i aprenentatges nous i lluitant per dur-les a terme fins al dia d'avui. La pedagoga creu en la importància de la formació i el reciclatge constant dels docents per proporcionar un aprenentatge adequat al context social de l'ara i aquí. Dins de la seva llarga trajectòria, volem destacar una de les etapes més importants per Maria Teresa Codina, ja que gran part de les idees que té les va poder aplicar en aquell moment. Aquesta etapa són els anys de Can Tunis, un barri en un context de marginalitat molt elevat que estava format per famílies d'ètnia gitana i on l'educació i l'escola no hi eren presents. En aquest context, Maria Teresa Codina, va lluitar per una vida més digna d'aquelles persones a través de l'educació i la justícia, les úniques armes per canviar la societat.

A grans trets, les persones que han conegut a Maria Teresa Codina, comparteixen una idea molt semblant sobre ella. En les diferents entrevistes realitzades, hem pogut veure que la pedagoga sempre afrontava els problemes de cara i fins al final. Tots els entrevistats coincideixen quan diuen que és una persona molt sàvia, propera i coherent amb totes les seves decisions. Un altre tret que caracteritza a Maria Teresa Codina i que l'ha ajudat a superar-se en tots els seus projectes és la capacitat d'autocrítica i de treball en equip, mai es conformava. Finalment, una idea present a

totes les entrevistes és la il·lusió i el realisme, les ganes d'anar més enllà, però sempre tocant de peus a terra.

6.2 Sobre el pensament educatiu

A través d'aquest treball, hem pogut comprovar que Maria Teresa Codina, al llarg de la seva trajectòria, ha pensat i escrit molt respecte el món educatiu. Aquestes idees han sorgit a través de la seva formació personal i professional i també sobre les experiències que ha viscut al llarg de la seva vida. A partir dels seus textos hem pogut veure gran part de la teoria que hem adquirit durant aquests anys a la universitat. Paraules com pedagogia activa, diversitat i una educació per a tothom, són paraules que estan a l'ordre del dia i que Maria Teresa Codina, fa més de vint anys, ja es plantejava. És per això que volem destacar la tasca i coneixement educatiu d'aquesta pedagoga, ja que creiem que a través de les seves paraules ha aconseguit donar un altre rumb a l'educació catalana fins als nostres dies.

Aquesta part del procés, la d'anàlisi de textos inèdits, ens ha servit per conèixer d'aprop a Maria Teresa Codina d'una forma especial, llegint i interpretant el que ella mateixa havia escrit amb les seves pròpies mans. Hi hem pogut trobar pensaments molt interessants i que nosaltres també compartim.

Indubtablement, el fet de treballar amb i des de la pròpia vivència ens ha suposat que aquest treball fos viu, tingués vida pròpia. La veu de la vivència, les paraules de la memòria oral i la memòria escrita.

Pel que fa al pensament educatiu de Maria Teresa Codina, creiem que és important destacar el fet que les seves idees s'adeqüen totalment a la situació i pedagogia actual. La pedagoga ens transmet unes idees innovadores per aquell moment, amb un llenguatge fresc i viu, que sempre seguien una mateixa línia d'actuació: una educació de qualitat per a tothom. Llegir Maria Teresa Codina és llegir coneixement. A través dels seus escrits transmet idees molt interessants: la importància de conèixer als alumnes amb la seva totalitat, és a dir, amb les seves mancances i les seves virtuts, valorar i aprofitar la diversitat de cultures que en la pròpia societat es crea i, per

acabar, la recerca d'una pedagogia activa, on l'infant és el protagonista del seu propi aprenentatge.

6.3 Sobre la metodologia de treball

Com hem dit anteriorment, la metodologia seguida ens ha permès dur a terme una recerca més propera i vivencial a partir de les eines de recollida de dades seleccionades. L'ús de fonts orals, ens ha suposat un recurs de gran riquesa i utilitat, ja que través de la bidireccionalitat que les entrevistes ens donen, hem pogut cercar i conèixer més enllà de les preguntes inicials. És la màgia de compartir a través de la veu. El procés seguit per l'obtenció de dades a través de les entrevistes, però, ha tingut les seves dificultats. A l'hora de plantejar les preguntes que faríem, vam haver d'estudiar molt bé què era el que realment volíem conèixer per confeccionar les preguntes adequades. Per fer l'anàlisi d'aquestes, no només vam fer una lectura i extreure informació, sinó que vam haver de comparar dades i complementar informacions amb una visió crítica que ens permetés plasmar l'objectiu que ens proposàvem.

L'anàlisi documental, és una eina de recollida de dades molt efectiva que ens ha permès obtenir molta informació de les idees pedagògiques de Maria Teresa Codina. Aquesta part del procés, ha sigut la més laboriosa i en la qual hem hagut d'acotar molt allò que volíem cercar, per tal d'obtenir la informació necessària. Podem dir que els resultats obtinguts han sigut molt complets, ja que el fet que estiguessin escrits per la pròpia Maria Teresa Codina, ens ha ajudat a poder conèixer i també entendre la seva manera de veure les coses.

A partir de les entrevistes i l'anàlisi de documents ens hem pogut impregnar de Maria Teresa Codina des d'una perspectiva molt àmplia, fet que ens ha permès conèixer-la com a persona i fer una aproximació biogràfica més real i justa de la seva imatge.

Finalment, tot i que el camí ha estat llarg, hem après molt i per a nosaltres ha estat un plaer compartir tantes hores amb aquest tema. Ens ho hem plantejat com un repte i com una forma de fer justícia. És com col·locar un granet de sorra dins de la pedagogia

catalana, perquè els nous mestres encara hem d'aprendre molt del llegat d'aquells que un dia van lluitar per una educació per a tothom, buscant-la entre la utopia i la realitat.

7. Epíleg: Reflexions finals

La reflexió individual és l'últim apartat d'aquest Treball de Final de Grau. Aquesta té l'objectiu de fer una valoració pròpia d'aquest procés ja que tot i haver treballat conjuntament i de forma equitativa creiem que és necessari comentar com hem viscut aquesta experiència que posa punt i final a quatre anys de carrera.

Maria Nadal i Espinasa:

Pors i incerteses, il·lusions i somnis. Així definiria aquest procés, aquest episodi final després de quatre anys d'estudi. Amb aquest treball, he après infinitud de coses, he constatat que Maria Teresa Codina és una figura clau per entendre la nostra educació i he pogut comprovar que amb esforç i ganes, tot és possible.

Hem de creure en l'educació com el camí i en els infants com el futur del demà. Com a futurs docents ens cal buscar alternatives i formes d'estar a l'alçada dels nostres infants per tal de fer un futur millor, perquè nosaltres som una part molt important per poder canviar les coses tal i com Maria Teresa Codina, ha fet al llarg de la seva vida.

Com a futura mestra, m'enduc de Codina la seva capacitat de treballar en equip ja que avui en dia hi ha una manca de relació dins dels equips de mestres. Penso que és molt important saber gestionar un equip i tenir clar el paper que s'ocupa dins d'aquest.

Un altre aspecte que m'agradaria destacar, és la seva visió dels infants, ja que som nosaltres els encarregats de creure en ells, i més, en una societat, on hi ha manca de comprensió, d'amor, d'empatia i de confiança. Així doncs, els mestres hem de ser capaços d'entendre els nostres infants dins i fora de l'aula, només així podrem estar el seu costat. Els infants han de saber que els estimem, aquesta idea és essencial.

Finalment, també m'emporto la força de Maria Teresa Codina per tirar endavant els reptes que es plantejava i la capacitat de no donar-se mai per vençuda, lluitant per tot allò que creia, buscant solucions i alternatives. Aquesta idea crec que és clau per tirar endavant ja no només dins de l'àmbit educatiu, sinó que és una idea per afrontar la vida.

D'altra banda, i el que més destacaria de tot plegat, no és el resultat final sinó el camí que he seguit i tot allò que pas a pas, he recollit: l'experiència de conèixer persones noves, vinculades a un món tan important per mi com és el de l'educació. El fet de superar-me, de buscar les paraules exactes per definir allò que volia, de viure intensament cada aprenentatge i idea que llegia, que escoltava i que avui ja és un saber incorporat dins meu.

També m'emporto l'empatia i la confiança de l'Anna Palomar, ja que juntes hem compartit moltes hores i les mateixes sensacions. Ens hem complementat molt bé, equilibrant els nostres sabers, la nostra manera de fer i percebre tot allò que teníem entre mans. L'Anna ha aportat la tècnica i la concreció d'aquest treball, ja que jo sovint, m'escapo de les premisses marcades. Ella és qui m'ha posat doncs, els peus a terra i de vegades, també m'ha deixa't somiar desperta.

Amb aquestes paraules, poso punt i final a aquest treball, però sempre tenint present les paraules de Pere Quart, "Vós, mestre, per què ensenyeu? Ensenyo per tal d'aprendre!". I és que tenim més a aprendre que a ensenyar. Però com deia Miquel Martí i Pol, "tot és camí des d'ara", així doncs seguirem fent camí i aprenent d'aquest.

Anna Palomar i Briansó:

La meva valoració personal del Treball de Final de Grau ha estat molt positiva, tant pel que fa al resultat final com pel procés seguit. He adquirit nous aprenentatges, he reflexionat sobre diferents aspectes, molts d'ells relacionats amb l'educació, que em serviran en l'àmbit personal i professional al llarg de la meva vida, i ha fet despertar la meva vocació com a mestra.

Han estat moltes entrevistes i hores dedicades a la cerca d'informació, a l'anàlisi de la documentació, a l'ordenació de les idees, a la transcripció de dades i a la redacció i edició definitiva. Per això, sóc conscient que, després de realitzar el treball de final de grau, no només m'emporto el resultat d'aquesta feina, sinó un procés on cada pas ha estat un nou aprenentatge. He millorat la meva capacitat de redacció, he après a utilitzar eines de recollida de dades a gran escala, he adquirit noves habilitats d'organització i planificació de la feina i sobretot, he gaudit en cada moment.

A més a més, realitzar aquest treball sobre Maria Teresa Codina ha estat un esforç molt productiu en un altre sentit. Estudar-la i conèixer les seves idees m'ha permès veure amb més claredat el valor de l'educació a la societat, conèixer exemples i situacions on l'acció pedagògica pot arribar a canviar les maneres de pensar de l'entorn social on es desenvolupa i m'ha permès ampliar i reflexionar sobre elements entorn l'educació. Sobretot, m'ha fet reflexionar sobre molts conceptes que hem anat treballant al llarg de la carrera, com l'atenció a la diversitat (la dificultat d'oferir una educació de qualitat per a tothom), la importància de tenir en compte el context i adaptar els recursos a aquest i, en especial, la importància del desenvolupament de tota la persona, concepte molt relacionat amb la teoria de les intel·ligències múltiples de Gardner.

Des d'un primer moment, m'ha copsat la senzillesa, modèstia i, a la vegada, convicció que mostra Maria Teresa Codina al desenvolupar les seves idees i accions. És un exemple a seguir. He pogut aprendre d'ella que per aconseguir èxits en les teves accions, només cal tenir iniciativa, unes idees clares i creure en un mateix. Ella sempre ha tingut una creença entre les seves idees personals i la tasca educativa que ha desenvolupat, seguint una coherència personal i professional en tot moment, i per això ha pogut arribar tan lluny. Només puc expressar admiració per la seva lluita quotidiana i persistent en contextos adversos, i el compromís social i educatiu que sempre ha mostrat en les seves accions i pensaments.

Un dels coneixements que he pogut aprendre de Maria Teresa Codina i que m'agradaria integrar en la meua tasca com a futura mestra és la capacitat de treball en equip. Considero que és una qualitat imprescindible per dur a terme una bona acció educativa, ja que saber escoltar, entendre i compartir les idees són actituds essencials en la vida del mestre. També m'agradaria destacar la visió que té la pedagoga dels infants i el seu compromís amb l'educació de qualitat, dues idees que han determinat totes les seves accions i que m'agradaria que també definissin les meves.

Aquest "viatge" d'aprenentatge l'he fet amb la Maria Nadal. La Maria ha aportat el toc de poesia. Justament, és un treball que requereix una certa habilitat per traslladar de manera propera i agradable les diferents idees, ja que la nostra pretensió ha estat

transmetre la sensació d'haver conegut a Maria Teresa Codina, haver parlat i compartit idees amb ella. Hem treballat colze a colze durant tot el procés d'elaboració, però és gràcies a la seva habilitat per escriure que això ha estat possible. Durant tot el desenvolupament del treball, ens hem entès i ens hem complementat molt bé. La relació bidireccional de confiança, comprensió i compromís és el que ha fet possible arribar fins aquí.

El Treball de Final de Grau ens ha permès conèixer millor la persona i les aportacions socials i pedagògiques de Maria Teresa Codina. La nostra esperança és que contribueixi a que altres persones també ho puguin fer.

8. Bibliografia

General

- Metodologia

ALVAREZ-GAYOU, J. Luis. *Cómo hacer investigación cualitativa. Fundamentos y metodología*. Barcelona, México, Buenos Aires: Paidós Educador, 2003.

BELL, Judith. *Cómo hacer tu primer trabajo de investigación. Guía para investigadores en educación y ciencias sociales*. Barcelona: Gedisa, 2005.

BERNAL, M. Dolors.; CORBALÁN, Joan. *Eines per a treballs de memòria oral*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament d'Interior, Relacions Institucionals i Participació; Direcció General de la Memòria Democràtica, 2008.

LOPEZ, R. Eduardo.; DESLAURIERS, J. Pierre. *La entrevista cualitativa como técnica para la investigación en Trabajo Social*. Margen, n.61, 2011.

VILANOVA, Mercedes.; ÚBEDA, Lluís. *El repte de les fonts orals*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 2006.

VARIS AUTORS. *Guia breu de tècniques i eines d'anàlisi per a les polítiques de joventut* [en línia]. Barcelona: Agència Catalana de la Joventut, 2011. [Consulta: 8 de novembre de 2013]. Disponible a: <<http://www.20.gencat.cat>>

- Sobre l'educació a Catalunya

IMBERNÓN, Francesc. "La renovació pedagògica. Un debat d'actualitat. Unes reflexions de presentació". *Temps d'Educació*, núm. 14, 1995

MONÉS, Jordi. *El pensament escolar i la renovació pedagògica a Catalunya (1833-1938)*. Barcelona: La Magrana, 1977.

MONÉS, Jordi. *La pedagogia catalana al segle XX. Els seus referents*. Lleida: Pagès/IEC, 2011.

SIMÓ, Núria.; SOLER, Joan. *Marta Mata. Per avançar en l'educació*. Vic: Eumo, 2010.

- Altres

DELORS, Jacques. *L'educació: hi ha un tresor amagat a dins*. Barcelona: Centre UNESCO de Catalunya, 1996.

MORIN, Edgar. *Els 7 coneixements necessaris per a l'educació del futur*. França: UNESCO, 1999.

Sobre Maria Teresa Codina

BISQUERRA, Rafael. *María Teresa Codina. Maestra en las dos orillas*. Cuadernos de Pedagogía, núm. 250, setembre, p. 8-13.

BISQUERRA, Rafael. *María Teresa Codina i Mir. Una aproximació biogràfica*. Temps d'Educació, núm 17, pàg 293-323.

CELA, Jaume. *María Teresa Codina: de pedra picada*. Diari de Barcelona, 21 de març de 1992.

VALLS, Clara.; PUIG, Marta.; NADAL, Maria.; PALOMAR, Anna. *Cultura gitana i cohesió social a Can Tunis (Barcelona) al final del s. XX: l'experiència educativa de Xavó-Xaví a través dels protagonistes*. XX Jornades d'Història de l'Educació. Cohesió social i educació. Andorra: UdG Universitat de Girona, 2012. Disponible a: <http://publicacions.iec.cat/repository/pdf/00000189%5C00000072.pdf>

Materials de Maria Teresa Codina

- Llibres

CODINA, M. Teresa. *Educar en temps difícils: escola Talitha 1956-1974*. Vic: Eumo, 2007.

CODINA, M. Teresa. *Gitanos de Can Tunis 1977-1983: Crónica de un proceso educativo*. Barcelona: Mediterrània, 2000

CODINA, M. Teresa i altres. *La renovació pedagògica a Catalunya des de dins (1940-1980). Fets i records*. Barcelona: Rosa Sensat i ed. 62, 2001.

- Articles

CODINA, M. Teresa. "Rosa Sensat y los orígenes de los Movimientos de Renovación Pedagógica". *Historia de la educación. Revista Interuniversitaria*, n.21, 2002.

- Documents inèdits

La scolarisation des enfants gitanes en Catalogne aspects administratifs et pédagogiques, 1988

Reflexió sobre les dificultats de l'aprenentatge de l'infant gitano, 1988

Jornadas sobre relaciones interculturales y minorías étnicas, 1988

L'escola en el vèrtex entre la sociabilitat i la delinqüència, 1988

Hacia una educación intercultural. La formación de los enseñantes con alumnos gitanos, 1989

Diversitat cultural i adaptació escolar. Condicions i criteris sobre l'escolarització del nen gitano, 1989

Ante la encrucijada socialización/marginación, 1989

Llegir, per què? Què? Com?, 1990

La capacitat de joves i adults gitanos per al treball: Factor d'autoestima i de participació activa en la societat de l'entorn, 1990

La scolarisation des enfants tsiganes et voyageurs: stratégies et outils, 1990

El niño gitano y la escuela: Aproximación a su diversidad, 1990

Educació en la diversitat, 1991

Tutti a scuola, 1991

Infància marginada. Aproximació als perfils de la marginació, 1991

Una escola per a tots i una educació per a cadascú, 1992

La renovació pedagògica a Catalunya: Etapa 1955-1973, 1993

La renovació pedagògica a Catalunya: Etapa 1955-1973, 1994

El col·lectiu gitano avui: La seva imatge tradicional i la Barcelona 1995, 1995

Aprendizaje de lenguas extranjeras en un entorno bilingüe, 1995

Interculturalisme / Multiculturalisme, 1995

“Multiculturalismo”, 1996

Gitanos, conflicte o enriquiment?, 1996

Diversidad social y cultural: ¿Conflicto? ¿Enriquecimiento?, 1997

¿Qué escuela?, 1999

Nous temps, noves dimensions, 2002

Atención educativa a las minorías, 2003

Quina és l'especificitat dels 3-6 anys avui?, 2004

Propuestas para orientar la atención educativa a las minorías, 2006

Formació adreçada a la inserció laboral, 2006